

Belényesy Károly – Mersdorf Zsuzsa
Balatonőszöd, Temető-dűlő (M7/S10)
Késő avar kori telepjelenségek

A lelőhely

Az MTA Régészeti Intézete és a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága együttműködésének keretében 2001 júliusában kezdődött meg a Balatonőszöd délkeleti határában áthaladó M7 autópálya nyomvonalszakaszának és csomópontjának feltárása. A területet K-ről a Balatonszárszót és Balatonőszödöt elválasztó, az egykori vízfolyás mára már elmocsarasodott, zombékos völgye, illetve az ebben futó Kis- és Nagy-metszés csatorna határolta. A feltárás Ny-i végét a Szóládra vezető egykori uradalmi út és az azt szegélyező akácok jelentette.

A csatornától enyhén emelkedő, mintegy 600 méter hosszú domboldal nyugati oldalában, a mai köztemető közvetlen környezetében sejtettük az újkori településnek is nevet adó, középkori *Ewzed* falu maradványait. Itt – várakozásainknak megfelelően – a késő Árpád-kori településhez tartozó külső objektumok kisebb csoportjai (kemencék, árkok, földbe mélyített ól) kerültek elő. Az autópálya nyomvonalában folytatott munka után a tervezett csomópont tölcészerűen kiszélesedő területét tártuk fel, és az elmocsarasodott vízparton fekvő, a mindenkori megtelepedésre kedvező feltételeket nyújtó dombhát kutatására helyeztük át a hangsúlyt. A két év alatt feltárt mintegy 75 000 m²-es területen intenzív, egymásra fedő rézkori,¹ bronzkori, kelta,² késő avar, középkori és újkori településrétegeket sikerült megfigyelni (1. kép).

A késő avar település

Nyomokban már a késő Árpád-kori objektumok között megjelentek egy korábbi telepre utaló jelenségek (gödörök, kemencék). A középkori leletanyaggal keveredő, töredékes, sokszor atipikus kerámiát a 8. századtól a 10–11. századig tartó időszakon belülre kelteztük. A település korával, szerkezetével és kiterjedésével kapcsolatban felmerült kérdéseinkre a domboldal vízpart felé lejtő alsó szakaszának kutatása és az egykori vízparttal párhuzamosan futó dombél feltárása adott választ. Itt a rézkori és kelta objektumok tömegébe ásott késő avar kori telep 24 épülete, külső kemencéi és füstölői kerültek felszínre.

Házak, tűzhelyek, kemencék

Az épületek többsége félig földbe mélyített veremház volt. A feltárás során megfigyelt változó – 3-4 m×2,5-3 m – alapterületű „házbelső” beásása 20-50 cm mély-

Károly Belényesy – Zsuzsa Mersdorf
Balatonőszöd, Temető-dűlő (M7/S10)
Late Avar Settlement Phenomena

The site

The excavation of the track and the junction of motorway M7 passing by the southeastern outskirts of Balatonőszöd was started in June 2001 in the collaboration of the Archaeological Institute of the Hungarian Academy of Sciences and the Directorate of the Museums of Somogy County. The territory is bordered in the east by the waterlogged and swampy valley of a former streamlet, which separates Balatonszárszó from Balatonőszöd, and the Kis- and Nagy-metszés channels running in this valley. The former manorial road lined with acacias, which led to Szólád, demarcated the western end of the excavated area.

We suspected that the remains of the medieval *Ewzed* village, from which the modern settlement got its name, lay next to the cemetery in the western side of the about 600 metres long hill starting in a mild slope from the channel. As it had been expected, smaller clusters of the outlying features of the settlement from the late Árpadian period (ovens, ditches, semi-subterranean pen) came to light. After the investigation of the track of the motorway, we unearthed the funnel-shaped area of the future junction, turning our attention to the ridge of the hill, which offered favourable conditions for settlement over the waterlogged valley. Intensive, overlapping settlement layers could be observed from the Copper Age,¹ the Bronze Age, the Celtic period,² the late Avar period, the Middle Ages and the Modern Period in the unearthed territory occupying a surface of about 75000 m². (Fig. 1)

The late Avar settlement

Features (pits and ovens) suggesting the existence of an earlier settlement sporadically appeared already among the features of the late Árpadian period. The fragmentary and often atypical ceramic material mixed with medieval finds was dated from the period between the 8th and the 10th-11th centuries. The excavation of the lower section of the hillside sloping toward the bank and the ridge of the hill running parallel to the former streamlet gave an answer to the questions that emerged concerning the dating, the structure and the extent of the settlement. Twenty-four buildings, open-air ovens and smoking ovens of the late Avar settlement were uncovered dug into the multitude of Copper Age and Celtic features.

1 Az anyag feldolgozását Horváth Tünde végzi; HORVÁTH 2002, HORVÁTH 2002A, HORVÁTH-JUHÁSZ-KÖHLER 2004

2 Az anyag feldolgozását Tankó Károly végzi.

1 Tünde Horváth analyses the material; HORVÁTH 2002, HORVÁTH 2002A, HORVÁTH-JUHÁSZ-KÖHLER 2004

2 Károly Tamkó analyses the material.

ségű. Lesározott, tapasztott padló nyomát nem találtuk, de több rétegben kimutathatóak a kissé faszenes, enyhén letaposott belső járósíntek. A tetőt tartó oszlopokat jelző cölöplyukak elhelyezkedése szerint alapvetően három típust figyeltünk meg. A szelementartó oszlopok mély cölöplyukai legtöbbször az épületek É-D-i illetve K-NY-i hossz tengelyében helyezkedtek el (3. kép). Előfordul azonban, hogy a bemélyített belső terek oldalának közepén, mind a négy oldalon megtaláljuk a tartószerkezet cölöplyukait (2. kép). Egyedi típust képvisel a 12. ház a belső tér közepén feltárt egyetlen nagyméretű oszlophellyel, amelyet az épület hossz tengelyében a beásott házbelsőn kívül, egy-egy sekély cölöplyuk kísért (4. kép). Külső oszlopsornak és bejáratnak nem találtuk nyomát.

A földbe mélyített házak tűzhelyeit kivétel nélkül az oldalfalba vájták, tapasztásuk nem volt. Tűzterüknek általában csak a feneké égett át, az ezt borító vékony faszenes hamus rétegen legtöbbször egy kupac kő feküdt. A feltárt jelenségek feltehetően a felforrósított köveket tároló, parázstartó tűzhelyek maradványai (8. kép).

A felület déli részén egy 4×4m-es alapterületű ház félig földbe mélyített belső terét sikerült feltárnunk. A kibontás során bizonyossá vált, hogy egy korábbi veremház átépítése során olyan építményt alakítottak ki, amelynek mérete és szerkezete is jelentősen eltérő. A sarkokban kibontott nagyméretű cölöplyukak alapján felmenő falakra következtethetünk (5. kép).

Az autópálya nyomvonalától északra eső területen két, az előbbihez hasonló méretű, de eltérő felépítményű házat tártunk fel. A kissé elkülönülve álló épületek beásása sekély volt. A szabályos négyzet alakú belső tér oldalain sorakozó 3–4 keskeny, mély, függőleges cölöplyuk inkább cölöpváz-szerkezetes felmenő falakra utalt (6–7. kép). Mindkét épületben (40., 42. ház) kőből épített kemencét találtunk. Feltehetően felmenő falú házban állhatott az előbbi épületek közelében feltárt és kitűnő állapotban fennmaradt, kőlapokból összeállított kemence is (9. kép).

A házak környezetében egy-két kerámiaalapozás nélküli ovális sütőfelülettel ellátott, földbe vájt külső kemence, kemencecsoport került elő (10–11. kép). Általában szabálytalan, ritkábban téglalap alakú hamus- illetve munkagödrök csatlakoztak hozzájuk. Ezekben néhány esetben lesározott padlószintet figyelhettünk meg. Egy alkalommal többszörösen megújított, tapasztott aljú műhelyet, vagy munkatérrel ellátott, öt kemencéből álló kemencebokrot is sikerült feltárnunk (K-128, K-129, K-144, K-145, K-161; 13. kép).

Különlegességnek számít a két ép alagutas füstölőkemence, amelyekből értékelhető leletanyag ugyan nem került elő, de topográfiai elhelyezkedésük alapján mindkettő a késő avar településhez köthető (12. kép).

Feltűnő a késő avar kori telepekre másutt jellemző deszkával bélelt kutak hiánya, amit a víz közelségével magyarázhatunk.

Houses, hearths, ovens

Most of the buildings were semi-subterranean houses. The houses of diverse measurements, 3-4 m × 2.5–3 m, were dug into the earth to a depth of 20–50 cm. We could not find any trace of a daubed, plastered floor, while we could demonstrate layers of slightly tramped interior floor levels covered with some charcoal. The distribution of holes of the posts supporting the roof indicated three basic types. The deep holes of the props of the purlin were usually found in the N-S or the E-W longitudinal axis of the houses. (Fig. 3) In a few cases, the postholes of the props were found in the middle of the four lateral walls of the sunken interior (Fig. 2). House no. 12 represents a unique type with a single large posthole in the centre of the interior and two shallow postholes at each end of the longitudinal axis of the house outside the sunken interior (Fig. 4). We could not find any trace of an exterior post row and the entrance.

All the hearths found in the semi-subterranean houses were cut into the lateral walls, and none of them were plastered. Usually only the bottoms of the firing spaces were burnt through and often a heap of stones lay on top of the thin layer of charcoal and ash that covered them. The unearthed phenomena were probably the remains of brazier type fireplaces working with heated stones (Fig. 8).

The interior of a semi-subterranean house measuring 4 m × 4 m was unearthed in the southern part of the surface. The cleaning of the feature revealed that a former semi-subterranean house was reconstructed into another building of a significantly different size and structure. The large postholes uncovered in the corners suggest that it had overground vertical walls (Fig. 5).

Two houses of similar measurements but a different construction were uncovered north of the track of the motorway. The houses stood somewhat apart from each other and they were only slightly dug into the ground. The 3–4 narrow and deep vertical postholes along the sides of the regular square-shaped interior suggest post-structure vertical walls (Figs. 6–7). Both houses (nos. 40 and 42) contained stone ovens. The excellently preserved oven constructed from stone slabs unearthed near the above buildings probably stood in a house with vertical walls (Fig. 9).

A few oval ovens, oven clusters were unearthed near these houses. They were dug into the earth and the oval baking surfaces were not lined with ceramics (Figs 10–11). The annexed ash pits or working pits were irregular, sometimes oblong-shaped. At a few places puddled floor levels could be observed in them. In a single case, a workshop with a renewed, plastered floor or a cluster of five ovens furnished with a working area was uncovered (K-128, K-129, K-144, K-145, K-161; fig. 13).

Two smoking ovens with intact heating channels are unique finds. They did not contain any evaluable find, the topographic position suggests, however, that they belonged to the Avar settlement (Fig. 12).

A házcsoportokat egymástól elhatároló árkok, vagy sövények rendszerére vonatkozó nyomokat nem találunk. Elképzelhető azonban, hogy a mezőgazdasági művelés és a humuszosítás során erősen sérült, leletanyag hiányában nem keltezhető árkok, árokszakaszok egy része a késő avar kori településhez tartozott.

A település képe

A késő avar házak kisebb csoportokat alkottak. Ezek általában 3-6 épületből és az azokhoz közvetlenül csatlakozó néhány sütőkemencéből, olykor nagyobb távolságban lévő füstlőkemencéből álltak. Egy-egy ilyen lokális egység területe átlagosan mintegy 2000 m² volt, az épületszomszorosok hozzávetőlegesen 50–70 m távolságra helyezkedtek el egymástól.

A házcsoportok belső képe meglehetősen rendezetlen képet mutatott, az épületek típusa és egymáshoz való viszonya változó volt. Gyakori a szorosan egymás mellett álló egy-két ház, de ennél lazább belső szerkezet is megfigyelhető. Előfordult, hogy az épületek távolsága a 20–30 métert is elérte (13. kép). Ettől alapvetően különbözik az autópálya középtengelyétől délre található csoport, ahol az épületek belső szerkezete (szelementartók, tűzhely, tájolás, méret) egy közel azonos tájolású „házsorról” árulkodik (14. kép).

Az egyes lokális egységeken belül a háztípusok nem minden esetben azonosak. Míg az autópálya tengelyéhez közel álló házsorot hasonló veremházak alkotják, addig a szórtaabb, vagy rendezetlenebb csoportok esetében egészen más szerkezetű építményekkel is találkozunk. A feltárás déli oldalán például egy kisméretű, félig földbe mélyített ház mellett viszonylag nagyméretű, félig földbe mélyített, felmenő szerkezetű lakóépület állt (32. ház). Az autópálya nyomvonalától É-ra területileg is elkülönültek a földfelszíni házak maradványai.

A telepen belül megfigyelt épületek esetében nem találkozunk szuperpozícióval. Egyes objektumok feltárása során ugyan megfigyelhetőek átalakítások, de ezek mindig az adott házakhoz köthetőek, és azok folyamatos használatáról, időközönkénti megújításáról, átalakításáról tanúskodnak. Egy veremház sarkába – nyilván a korábbi pusztulása (beomlása) miatt – új tűzhelyet vájtak (12. ház), egy másik esetben a földbe mélyített szelemenés házat felmenő falú épületté építették át (5. kép). Általános szokás a külső kemencék többszöri megújítása, illetve egyes munkagödörök körüli nagyobb sütőkemence-bokrok kialakítása. Ezek betöltésének belső rétegzettségé hosszán tartó használatukról árulkodik.

Több esetben előfordult, hogy az elhagyott, de teljesen még be nem töltődött veremházak kis süppedékeinek oldalába kemencéket építettek, mintegy munkagödörként használva az épületek maradványait. Ez a telep egyes részeinek időszakos felhagyására, illetve pusztulására utal. Feltehetően ugyanezzel áll összefüggésben a három, településen belüli temetkezés. Két, melléklet nélküli felnöttet a házak közelében lévő gödörbe, egy

It was remarkable that there were no wells lined with wood, which are, elsewhere, characteristic elements of the late Avar settlements, which can be explained by the proximity of water.

We could not find any trace of a system of ditches or hedges, which separated the groups of houses. It is, however, possible that some of the ditches or ditch sections that were strongly damaged by cultivation and the removal of the humus, and which did not contain finds, belonged to the late Avar settlement.

The general appearance of the settlement

The late Avar houses composed smaller clusters. They usually consisted of 3-6 buildings and a few baking ovens directly connected with them and sometimes also a smoking oven farther away. A local unit like that occupied a territory of 2000 m² in average, and the groups of buildings stood at a distance of about 50–70 m from each other.

The groups of houses showed a rather unorganised picture, the types of the buildings and their relation to each other were heterogeneous. Often a few houses were built close to each other, elsewhere they were loosely distributed. The distance between two houses could even reach 20–30 m (Fig. 13). The group found south of the medial axis of the motorway was basically different. Here, the interior structure of the buildings (props, hearths, orientation, and size) implies a “row of houses” of a fairly consequent orientation (Fig. 14).

The house types were not always the same within the local units. The row of houses close to the axis of the motorway was composed of similar semi-subterranean houses, while the more scattered or unorganised groups also contained buildings of a totally different structure. On the southern side of the excavated area, for example, a relatively large, semi-subterranean dwelling house with an overground structure (house no. 32) stood beside a small semi-subterranean house. The remains of the overground houses north of the track of the motorway were separated territorially as well.

We could not observe superposition at the buildings of the settlement. We noted reconstructions during the cleaning of the features, which could always be linked with the houses and attested to their continuous use and occasional renovation and reconstruction. A new hearth was cut into the wall of a semi-subterranean house, probably because the old one had perished (collapsed) (house no. 12). In another case, a semi-subterranean house with a purlin was reconstructed into a building with overground vertical walls (Fig. 5). The open-air ovens were regularly renewed, and larger groups of baking ovens were built around a few working pits. The stratification of their filling reveals that they were used for a long time.

It was observed in a number of cases that ovens were built into the walls of the yet unfilled shallow pits of abandoned semi-subterranean houses, using the remains

fiatal gyermeket pedig egy kemence sütőfelületére temettek (15–17. kép).

S-10 (10. sír) Nő? A B-647. objektum bontása során ÉK-DNy-i tájolású temetkezés került elő. A kifacsart helyzetű váz feje, felsőteste K-i irányba néz, medencéje, felhúzott térdű lábai a test jobb oldalára dőltek. Elhelyezkedéséből ítélve a tetemet valószínűleg bedobták a gödörbe. A gödör betöltéséből késő avar kerámia került elő.

S-30 (30. sír) Nő? A Ny-K-i tájolású váz a B-1314-es objektum betöltésében feküdt. Arca É felé néz, kezait a medencetájékra helyezték, lábait térdben felhúzták. A bontás során a fej megsérült. A gödör betöltéséből rézkori (baden) és késő avar kerámia került elő.

S-61 (61. sír) Gyermek. A B-2494-es objektum bontása során egy ÉNy-DK-i tájolású, bal oldalán fekvő, enyhén zsugorított helyzetű gyermek hiányos csontváza került elő. A kisgyermeket egy már betöltött késő avar kori kemence omladékába temették.

Logikusnak tűnik tehát a feltételezés, hogy az egyes lokális csoportok nem mindegyike létezett egy időben. A kisebb közösségek (családok?) által épített házak együttese mégis valamiféle szokásjogon alapuló rendszert sugallnak, ahol az egyes körzetek jelenthetik a település-szerkezet alapsejtjét. Nyilván számolhatunk ezek belső fejlődésével és párhuzamosan újabb csoportok létrejöttével, mások pusztulásával, időszakos vagy teljes felhagyásával.

Bizonyos, hogy Balatonöszödön a késő avar falu történetének több évtizede egyszerre mutatkozik meg előttünk. Belső szerkezete alapján nem vándorló településként, hanem tanyaszerű elemekből, házkörzetekből, „telkekből” álló rendszerként határozható meg.

A leletanyag (18–19. kép)

A kerámianyag jelenlegi feldolgozottsági szintjén nehézségekbe ütközik a telep korának pontos meghatározása. Az értékelést megnehezíti, hogy a leletanyag restaurálása még nem történt meg. Az átvizsgált töredékek alapján azonban elvégezhető a jelenségek általános kronológiai értékelése. Sajnos, önálló datáló értékkel rendelkező leletanyag alig került elő. Díszkerámia – néhány apró sárga kerámiatöredéket leszámítva – egyáltalán nincs a leletanyagban.

A cserepek túlnyomó többsége hurkatechnikával formált, kisebb-nagyobb fazekak töredéke. Megtalálhatjuk köztük a finom csillámos homokkal soványított, vékony falú darabokat és a pelyvával, durva homokkal, és akár 1,5 cm átmérőt is elérő apró kavicssal kevert, durvább anyagú példányokat egyaránt. A közepesen és erősen kihajló peremű edények nyaka, válla jól elkülönül az edénytest többi részétől. Alakjuk szélességükhöz mérten viszonylag magas, karcsú; legnagyobb szélességüket az edénytest felső felében-harmadában érik el. A fazekak vállát, oldalát vízszintes- és hullámvonalakkal, fésűs szerszámmal bekarcolt hullám- és vízszintes vonalkötegekkel, ferde bevagdosással díszítették. Beszurkálással

of the former buildings as working pits. This also evidences the temporary abandonment or destruction of certain parts of the settlement. The three burials inside the settlement are probably linked with the same phenomenon. Two adults were buried without grave furniture into a pit next to the houses, while a child was buried onto the baking surface of an oven (Figs 15–17).

S-10 (grave no. 10) Female? A burial of a NE-SW orientation was found during the cleaning of feature no. B-647. The head and the trunk of the twisted body faced E, the drawn-up legs tilted to the right. The position suggests that the body was cast into the pit. The filling of the grave contained ceramics from the late Avar period.

S-30 (grave no. 30) Female? The skeleton of a W-E orientation lay in the filling of feature B-1314. The face was turned to N, the hands lay on the pelvis, the knees were drawn up. The head was damaged during cleaning. The filling of the pit contained sherds from the Copper Age (Baden) and the late Avar period.

S-61 (grave no. 61) Child. The fragmentary skeleton of a child was found during the cleaning of feature no. B-2494. The flexed skeleton lay on the left side in a NW-SE orientation. The child was buried into the ruins of an already filled in late Avar oven.

It seems logical, accordingly, that not all the local groups existed at the same time. The units of houses built by smaller communities (families?) imply a system based on custom, where the individual districts could function as the basic cells of the settlement structure. They must have had their inner development and new groups could evolve, while others perished or were temporarily or ultimately abandoned.

It seems certain that subsequent decades of the history of the late Avar village manifested itself at Balatonöszöd. The interior structure tells that it was not a migratory settlement but a system of hamlet-like units, house districts, “plots”.

The find material (Figs 18–19)

Not enough of the ceramic material has been analysed to afford the exact dating of the settlement. The evaluation is not easy, as the finds have not yet been restored. Nevertheless, the fragments we have examined are sufficient for the general dating of the features. Regrettably, very few finds are of a dating force in themselves. Ornamental ceramics, apart from a few tiny yellow sherds, do not occur in the find material.

The majority of the sherds are fragments of smaller and larger pots built from coils. Some were thin-walled, tempered with fine-grained micaceous sand, others were coarser tempered with chaff, coarse-grained sand or small pebbles reaching a diameter of even 1.5 cm. The neck and the shoulder of the vessels with medium strongly or strongly outverted rims are sharply separated from the rest of the body of the vessel. They are relatively high and slender as compared to the width.

ellátott darabot eddig nem találtunk. Kedvelt volt a pozitív fenékbélyeg alkalmazása is. Az edények peremének belső élét két esetben formázófával (?) készített benyomkodással díszítették.³

Sajátos edénycsoportot alkot a kézzel formált, pelyvával erősen soványított, vastag falú, gyengén átégett sütőharangok együttese. Az edények külső felületét elsimították, belső oldalukon azonban jól látható a felrakásuk során használt szalma(fonat) lenyomata.⁴ A vastag falú, nagyméretű tárgyak sajnos nagyon töredékesek, pontos méretük, formájuk nem rekonstruálható. Annyi azonban egyértelmű, hogy a meredekebb falú, legömbölyített peremmel ellátott darabok mellett⁵ egy lapos, vízszintesre vágott peremű, enyhén ívelt, bizonytalan funkciójú típus is megtalálható.

easz: 15:1K37.⁶ Kisebb-nagyobb kavicsokkal, szerves anyaggal soványított, kívül feketésbarna, vörös foltokkal, belül barnászörös, közepén sötétszürke fazék perem- és válltöredéke. Az edény pereme erősen kihajló, kissé megvastagodó, ferdén vágott; belső élét fésűs ferde beszurkálás díszíti. Az edény vállán 4 fogú fésűvel bekarcolt vízszintes vonalkötegek húzódnak. A falat kívül-belül vékony, vöröses színű szlippel vonták be, mely foltokban kezd leválni az edény oldaláról. Szájátm.: 18,5 cm, falvast.: 7–10 mm. (19. kép 2.)

easz: 15:1B202. Csillámos homokkal, apró kavicsal (átm.: akár 7–8 mm is lehet!), apróra tört szerves anyaggal soványított, kívül-belül barnászörös, közepén szürke fazék pereme. A perem közepesen kihajló, kissé megvastagodó, ferdén vágott; belső élét ferde bevagdosás díszíti. Szájátm.: 18 cm, falvast.: 10 mm. (19. kép 1.)

easz: 15:1B216. Csillámos homokkal, apróra tört szerves anyaggal soványított, kívül-belül feketésszürke fazék perem- és válltöredéke. Az edény pereme erősen kihajló, legömbölyített, profilált, vállát 6 fogú fésűvel bekarcolt hullámvonalköteg díszíti. Szájátm.: 20 cm, falvast.: 7–8 mm. (18. kép 3.)

easz: 15:1B270. Finom, csillámos homokkal erősen soványított, kívül sötét szürkésbarna, belül barnászörös felületű edény perem- és vállrésze. A fazék pereme erősen kihajló, függőlegesen vágott, vállát vízszintes vonal alatt hullámvonalak díszítik. Az edény fala az erős soványítás miatt rossz megtartású, könnyen morzsolódó, az edény belső oldalán jól látszanak a hurkatechnikára jellemző illesztésnyomok. Szájátm.: 16,5 cm, legn. átm.: 17 cm, falvast.: 7 mm. (18. kép 4.)

easz: 15:1B370.1. Homokkal, tört kavicsal, némi szerves anyaggal soványított, barnásszürke, vöröses és feketésszürke foltos edény perem- és vállrésze. A fazék

The largest width can be measured in the upper half or third of the vessel. Horizontal and wavy lines and bunches of wavy and horizontal lines and oblique notches made with a comb-like tool ornament the shoulders and the walls of the pots. Positive stamps on the bottoms were popular motives. In two cases, the interior edges of the rims of the vessels are ornamented by impressions prepared with a spatula (?).³

Frying pans compose a special group of vessels. They were poorly baked, thick-walled, hand-thrown vessels strongly tempered with chaff. The exterior surfaces of the vessels were smoothed, while the imprints of the straw (matting) used during the building of the vessel can be discerned on the interior sides.⁴ The thick-walled, large objects were, regrettably, strongly fragmented, neither their exact measurements nor their shapes could be reconstructed. It seems, however, obvious that beside items with steeper walls and rounded rims,⁵ there existed a slightly arched type with a flat rim cut straight, the function of which is uncertain.

Iin: 15:1K37.⁶ Rim and shoulder fragment of a pot. It was tempered with smaller and larger pebbles and organic matter. It is blackish brown on the outside with reddish spots, brownish red on the inside and dark grey in the middle. The strongly outverted, slightly thickening rim is obliquely cut. The interior edge is decorated with a combed, obliquely stabbed ornament. Horizontal bunches of lines incised with four-toothed combs run on the shoulder of the vessel. The wall is coated with thin, reddish slip on both sides, which scales off the surface in patches. Mouth diam: 18.5 cm, wall th: 7–10 mm. (Fig. 19. 2)

Iin: 15:1B202. The rim of a pot. It was tempered with micaceous sand, small pebbles (diam: could be even 7–8 mm!) and smashed organic matter. It is reddish brown on both sides and grey in the middle. The slightly thickening rim is medium strongly outverted with oblique notches on the interior edge. Mouth diam: 18 cm, wall th: 10 mm. (Fig. 19. 1)

Iin: 15:1B216. The rim and shoulder fragment of a pot. It was tempered with micaceous sand and smashed organic matter. It is blackish grey on both sides. The rounded and profiled rim is strongly outverted. A bunch of lines incised with a 6-toothed comb ornaments the shoulder. Mouth diam: 20 cm, wall th: 7–8 mm. (Fig. 18. 3)

Iin: 15:1B270. The rim and shoulder fragment of a vessel. It was strongly tempered with fine-grained, micaceous sand. The outside is dark greyish brown, the inside is brownish red. The vertically cut rim is strong-

3 Ennek a meglehetősen jellegzetes díszítésmódnak csak két jó párhuzamát találtam Zalaszabar-Dezsőszigetéről (10. obj., sír) MÜLLER 1992, 79. t. 5., 318–319.

4 BÁLINT 1991, HEROLD 1999

5 SZŐKE 1980, 187., 11. tábla.

6 A tárgyak leltározása folyamatos, a feldolgozás első fázisában egyedi azonosító számmal (easz) láttuk el őket.

3 I could find only two analogues to this rather characteristic ornamental motive at Zalaszabar-Dezsősziget (feature no. 10, a grave) MÜLLER 1992, 79. t. 5., 318–319

4 BÁLINT 1991, HEROLD 1999

5 SZŐKE 1980, 187., plate 11

6 The objects were catalogued continuously, and each got an individual identity number (iin) in the first phase of the elaboration.

pereme közepesen kihajló, nyakát ferde bevagdosás díszíti, ez alatt vízszintes csigavonal húzódik. Szájátm.: kb. 15 cm, legn. átm.: 18 cm, falvast.: 5–6 mm. (18. kép 1.)

easz: 15:1B370.2. Finom csillámos homokkal soványított, kívül-belül fekete, közepén szürkésvörös fazék aljtöredéke. Az edény alját körbe írt átlót formázó fenékbélyeg díszíti. Aljátm.: 8 cm, falvast.: 4–6 mm. (18. kép 5.)

easz. 15:1B547.1-2. Pelyvadarabokkal erősen soványított, kívül-belül vörösesbarna, közepén barnásvörös sütőharang-töredékek. Az edény felületét kívülről finoman eldolgozták, belső oldalán látszik a szalmával borított alátét lenyomata. Pereme legömbölyített, fala meredeken ívelt. Falvastagság nem mérhető. (19. kép 3.)

easz. 15:1B547.3-4. Durva pelyvával erősen soványított, kívül-belül szürkés-, vörösesbarna, belül barnásvörös sütőharang(?)-töredékek. Az edény felületét kívül elsimították, belső oldalán jó látható a felrakáshoz használt szalmafonatú? alátét lenyomata. A sütőharang peremét vízszintesre alakították ki, teste a töredékek alapján csak enyhén ívelt. A perem vastagsága 2,2 cm, a falvastagság nem mérhető, de 2 cm-nél nagyobb. (19. kép 4.)

easz.: 15:1B820. Csillámos homokkal, apróra tört mésszel soványított, kívül barnásszürke, belül vörösszürke, feketésszürke foltokkal, közepén sötétszürke fazék oldaltöredéke. Az edény sima felületét 6 fogú fésűs szerszámmal bekarcolt vízszintes vonalkötegek díszítik. 7,2×4,8 cm, falvast.: 6–7 mm. (18. kép 2.)

A rendelkezésre álló darabok a telep fennállását a késő avar kor végére valószínűsítik. Ezt támasztja alá nemcsak a sárga kerámia szinte teljes hiánya, hanem a telepen talált edényformák, a ferde bevagdosás alatt vízszintes csigavonallal dekorált edény, és a perem belső részének díszítése is.⁷ A fenékbélyeg a korszak jellegzetességei közé tartozik. A leletanyag alapján a település léte a 9. sz. második felében nem igazolható.

A temető

A kutatott terület észak-nyugati oldalán 5 késő avar kori sír került elő. A temetkezések alapján feltételezhető temető valódi nagysága nem ismert (20–23. kép).

S-51 (51. sír) Férfi. DNy-ÉK-i tájolású nyújtott helyzetű váz. Rossz megtartású, a gépi földmunka során megsérült. A váz felszedése után a sírföldből vas tűzcsiholó került elő.

S-76 (76. sír) Nő. H: 235 cm, sz: 120 cm. A sekély, lekerekített sarkú téglalap alakú gödörben fekvő, Ny-K-i tájolású nyújtott helyzetű váz. Fejrészét rágcsáló dulta szét, a koponya egy része eltűnt, állkapcsa elmozdult. Mellékletek: A jobb fülnél egyszerű bronz huzalfülbevaló került elő, a mellkas bal oldali részére egy lapos, kerek, átfűrt vörösesbarna agyag orsógombot helyeztek. Az asszony nyakát fekete, piros, zöld és sárga kásagyöngyökből, amfora alakú gyöngyökből, többtagú

ly outverted. Wavy lines decorate the shoulder under a horizontal line. The wall of the vessel is poorly preserved, crumbling because of the strong tempering. The traces of the joining of the coils are clearly visible in the interior wall of the vessel. Mouth diam: 16.5 cm, largest diam: 17 cm, wall th: 7 mm. (Fig. 18. 4)

Iin: 15:1B370.1. The rim and shoulder fragment of a vessel. It was tempered with sand, crushed pebbles and some organic matter. It is brownish grey with reddish and blackish grey spots. The rim is medium strongly outverted. Oblique incisions ornament the neck, and a horizontal spiral can be seen under it. Mouth diam: about 15 cm, largest diam: 18 cm, wall th: 5–6 mm. (Fig. 18. 1)

Iin: 15:1B370.2. The bottom fragment of a pot. It was tempered with fine-grained, micaceous sand. It is black on both sides and greyish red in the middle. A diagonal-shaped stamp decorates the bottom of the vessel. Bottom diam: 8 cm, wall th: 4–6 mm. (Fig. 18. 5)

Iin: 15:1B547.1-2. The fragment of a frying pan. It was strongly tempered with chaff pieces. It is reddish brown on both sides and brownish red in the middle. The exterior surface of the vessel was smoothed, while the imprint of the mat covered with straw can be seen on the interior. The rim is rounded, the wall is steeply arched. Wall thickness: not measurable. (Fig. 19. 3)

Iin: 15:1B547.3-4. Fragments, probably from a frying pan. They are strongly tempered with chaff. They are greyish, reddish brown on both sides and brownish red on the inside. The exterior surface of the vessel was smoothed, while the imprint of the straw? mat used at the building of the vessel can be seen on the interior wall. The rim of the frying pan is horizontal, the body seems to have been only slightly arched according to the fragments. The rim is 2.2 cm thick, the thickness of the wall cannot be measured but it is certainly larger than 2 cm. (Fig. 19. 4)

Iin: 15:1B820. The wall fragment of a pot. It was tempered with micaceous sand and crushed lime. It is brownish grey on the outside, reddish grey on the inside with blackish grey spots and dark grey in the middle. Bunches of horizontal lines incised with a 6-toothed comb ornament the smooth surface of the vessel. 7.2 cm × 4.8 cm, wall th: 6–7 mm. (Fig. 18. 2)

The recovered items date the settlement with a great certainty from the end of the late Avar period. Beside the nearly total lack of yellow ceramics, the vessel shapes, the vessel decorated with a spiral line under oblique notches and the decoration of the interior of the rim support this dating.⁷ Bottom stamps are among the characteristics of this period. The find material suggests that the settlement did not exist in the second half of the 9th century.

7 GARAM 1981 CAH, 144., MESTERHÁZY 1977, 165–166.

7 GARAM 1981 CAH, 144., MESTERHÁZY 1977, 165–166.

rúdgyöngyökből, és egy mozaikszemes gyöngyből álló nyaklánc övezte. (26. kép) A csontváz felszedése közben a derék alatt ónozott, bronz, pajzs alakban kiszélesedő fejű pántgyűrű került elő. (27. kép)

S-77 (77. sír) Gyermekek. H: 165 cm, sz: 80 cm. Sekély, szabályos sírgödörben (B-2623) Ny-K-i tájolású nyújtott helyzetű gyermek csontváza került elő. A homlokcsont a feltárás során megsérült, a jobb láb teljesen, a bal láb térdtől lefelé megsemmisült. Mellékletek: 3 db bronzdrótból készült, alsó karikaívén tekerceselt láncocskás csüngős fülbevaló, egyik a bal fülnél, másik a bal felkarnál került elő, a harmadik helyzete bizonytalan. A bal fülnél talált fülbevaló mérete jóval nagyobb a másik kettőnél. (24–25. kép) A jobb láb mellett edény állt. Az S-77 közvetlen közelében, annak északi oldalán nagyméretű sírfolt rajzolódott ki (S80).

S-78 (78. sír) Gyermekek. H: 120 cm, sz: 60 cm. A csecsemőváz sekély, lekerekített deltoid alakú sírgödörben feküdt. A koponya már a nyelés közben megsérült, a csontvázból csak néhány borda, a felkar- és combcsontok maradtak fenn. Melléklettel nem rendelkezett.

S-80 (80. sír) Nő. H: 240 cm, sz: 85 cm. A lekerekített sarkú téglalap alakú sírgödörben, Ny-K-i tájolású, nyújtott helyzetű női váz feküdt. A csontok megtartása nagyon jó. Mellékletek: A fej mellett bronz karika-fülbevaló töredékeit bontottuk ki. A jobb felkar mellett vaskés került elő. A sír láb felőli végén törött cserépedényt találtunk. Valószínűleg másodlagosan (feltehetően a 77. sírből) került a sírföldbe a nyak közelében előkerült kisméretű, henger alakú bronztárgy és a láb mellett kibontott két rombusz alakú bronzflitter. A sírgödör mellett közvetlenül, annak D-i oldalán a 77. sírt tártuk fel.

A temetőrészlet az előkerült leletanyag alapján szervesen beilleszkedik a 9. sz. első felének dunántúli temetkezései közé. A sírokba a Nyugat-Magyarországon és a környező régiókban elterjedt kora középkori művelődési kör jellegzetes női ékszereit helyezték (24–27. kép). A késő avar viseletben is visszaköszönő jól keltezhető tárgyak, köztük a 77. sírban talált az alsó karikaívén tekerceselt, bronz láncocskás csüngős hajkarika⁸, vagy a 76. sír mozaikszemes és többtagú rúdgyöngyökből álló nyaklánc,⁹ illetve a pajzs alakban kiszélesedő fejű, ónozott

The cemetery

Five late Avar graves were uncovered in the northwestern part of the excavated area. These burials are not sufficient to reveal the real extent of the cemetery (Figs 20–23).

S-51 (grave no. 51) Male. An extended skeleton lying in a SW-NE orientation. It is poorly preserved and the mechanical earth movement damaged it. An iron strike-a-light was found in the filling of the grave after the lifting of the skeleton.

S-76 (grave no. 76) Female. L: 235 cm, W: 120 cm. The extended skeleton lay in a shallow oblong-shaped shaft with rounded corners. It had a W-E orientation. A rodent devastated the head region, a part of the skull disappeared, the jaw was displaced. Grave furniture: A simple bronze wire earring was found at the right ear and a flat, round, pierced reddish brown clay spindle whorl was placed on the left side of the chest. A necklace composed of black, red, green and yellow small beads, amphora-shaped beads, composite rod beads and a mosaic-ornamented bead was placed round the neck of the woman. (Fig. 26) A leaded bronze band-ring with a shield-shaped widening head was found under the waist during the lifting of the skeleton. (Fig. 27)

S-77 (grave no. 77) Child. L: 165 cm, w: 80 cm. The child was extended in a shallow, regular grave shaft (B-2623) in a W-E orientation. The frontal bone was damaged during the excavation. The entire right lower limb and the left leg and foot perished. Grave furniture: 3 pendant earrings with a small chain coiled on the lower arch of the rings were found, one at the left ear, one at the left upper arm, while the origin of the third is uncertain. The earring found at the left ear is much larger than the other two. (Fig. 24–25) A vessel stood at the right leg. The large discolouration of a grave appeared next to S-77, on its northern side (S80).

S-78 (grave no. 78) Child. L: 120 cm, w: 60 cm. The skeleton of the infant lay in a shallow, deltoid grave shaft of rounded corners. The skull was damaged during scraping and only a couple of ribs and the bones of the upper arms and the thighs were preserved. There was no grave furniture.

S-80 (grave no. 80) Female. L: 240 cm, w: 85 cm. The extended skeleton of the woman lay in a W-E orientation in an oblong-shaped grave shaft of rounded corners. The bones were well preserved. Grave furniture: The fragments of a bronze ring earring were uncovered at the head. An iron knife lay at the right upper arm. A broken clay vessel was found at the end of shaft close to the feet. The small cylindrical bronze object discovered near the neck and the two diamond-shaped bronze flitters at the legs must have got into the filling of the grave at a later time (probably from grave no. 77). Grave no. 77 was unearthed beside the grave shaft, on its southern side.

The cemetery fragment can be fit among the Transdanubian burials of the first half of the 9th century after

8 Hasonló láncocskás fülbevalók kerültek elő pl.: Auhof 71., 75., 114. sír, Berhardsthal 6. sír, Mühlhng 10. és 31. sír, Pottenbrunn 35. és 42. sír, továbbá Pottschach 4. sír, Magyarországon Zalakomárról (43., 102/a sír), Nagypáli (2. sír), Sopron-Présháztelepről, morva területről Dolny Vestonicéből (4. és 307. sír), továbbá Ptujból (294. sír) és Bledből (14. sír) (KOROSEC 1979). A Garsban előkerült példány biztosan 850–900 közötti (CECH 2001.). Az alsó karikaívön tekerceselt láncocskás csüngős fülbevalók a 9. sz. első felének jellegzetes ékszerei. (SZŐKE 1992A, 853., FRIESINGER 1971–74, 101–102.)

9 A rúdgyöngyök a 8–9. sz. fordulójától, gyakran millefiori gyöngyökkel együtt, a 9. századi temetők kedvelt női ékszerei (pl. Kehdia, Zalakomár, Vörs, Balatonberény, Söjtör). (SZŐKE 1992, 135–136.)

bronz pántgyűrű¹⁰ párhuzamai alapján a temetőnek ez a része a 9. század első felében lehetett használatban.

Összegzés:

A Balatonőszöd határában feltárt késő avar kori település, vagy települések teljes képe az M7 autópálya nyomvonalán folytatott feltárások eredményei alapján nem rajzolható meg pontosan. Ennek ellenére a nagy felületen elvégzett kutatás egy egymáshoz lazán kötődő települési egységekből, házkörzetekből és temetőből álló kora középkori falu nagyobb részleteinek tanulmányozására ad lehetőséget. Megismerhetjük a lokális egységek belső topográfiáját, egymáshoz való viszonyát, összefüggéseit, amelyet a leletanyag szisztematikus feldolgozása a belső kronológia kidolgozásával tehet majd teljessé.

the uncovered finds. The characteristic women's jewellery of the early Middle Ages, widespread in Western Hungary and the neighbouring regions, was placed into the graves (Figs 24–27). The analogues of the easily datable objects of the late Avar costume, like the pendant lockring with a small bronze chain coiled on the lower arch of the ring found in grave no. 77,⁸ the necklace composed of mosaic-ornamented items and composite rod beads of grave no. 76,⁹ or the leaded bronze band-ring with a shield-shaped widening head¹⁰ date this part of the cemetery from the first half of the 9th century.

Summary

The complex picture of the late Avar settlement or settlements unearthed at Balatonőszöd cannot be reconstructed from the results of the excavations conducted along the track of motorway M7. Nevertheless, the investigations carried out on a large surface afford us to study larger segments of the early medieval village composed of loosely linked units, house districts and a cemetery. We can learn the inner topography of the local units, their interrelations, correlations, which will lead to the elaboration of an inner chronology after the systematic analysis of the find material.

10 A késő avar kor végének viseletére jellemző pántgyűrűk (pl. Keszthely-Sörkert, Zalakomár, Alattyán, Vác-Kavicsbánya, Nové Zámky/Érsekújvár, Holiare/Alsógellér – Szőke 1992, 85–87., Szőke 1992A 871–872.) Ausztriában is már a 9. sz. elején megjelennek (Tulln, Pottenbrunn, Micheldorf, Auhof, Mühliling, Wimm – FRIESINGER 1971–74). A morva anyagban a kutatók szerint csak a 9. sz. 2. felében-végén van jelen.

8 Similar earrings with small chains were found e.g. in graves 71, 75 and 114 of Auhof, grave 6 of Berhardstahl, graves 10 and 31 of Mühliling, graves 35 and 42 of Pottenbrunn, grave 4 of Pottschach and, in Hungary, at Zalakomár (graves nos. 43 and 102/a), Nagypáli (grave no. 2), Sopron-Présháztelep, in Moravia at Dolní Vestonice (graves nos. 4 and 307) and also at Ptuj (grave no. 294) and Bled (grave no. 14) (KOROSÉC 1979). The item recovered at Gars certainly came from between 850 and 900 (CECH 2001). Earrings with small chains coiled round the lower arch of the ring were characteristic items of jewellery in the first half of the 9th century (SZŐKE 1992A, 853., FRIESINGER 1971–74, 101–102.)

9 Rod beads appeared at the turn of the 8th and the 9th centuries and were popular elements of the women's costume often together with millefiori beads in the cemeteries of the 9th century (e.g. Kehdia, Zalakomár, Vörs, Balatonberény, Söjtör). (SZŐKE 1992, 135–136.)

10 Band-rings characteristic of the costume of the end of the late Avar period (e.g. Keszthely-Sörkert, Zalakomár, Alattyán, Vác-Kavicsbánya, Nové Zámky/Érsekújvár, Holiare/Alsógellér – Szőke 1992, 85–87., Szőke 1992A 871–872.) appeared in Austria already at the beginning of the 9th century (Tulln, Pottenbrunn, Micheldorf, Auhof, Mühliling, Wimm – FRIESINGER 1971–74). In the Moravian material they appeared only in the 2nd half and at the end of the 9th century.

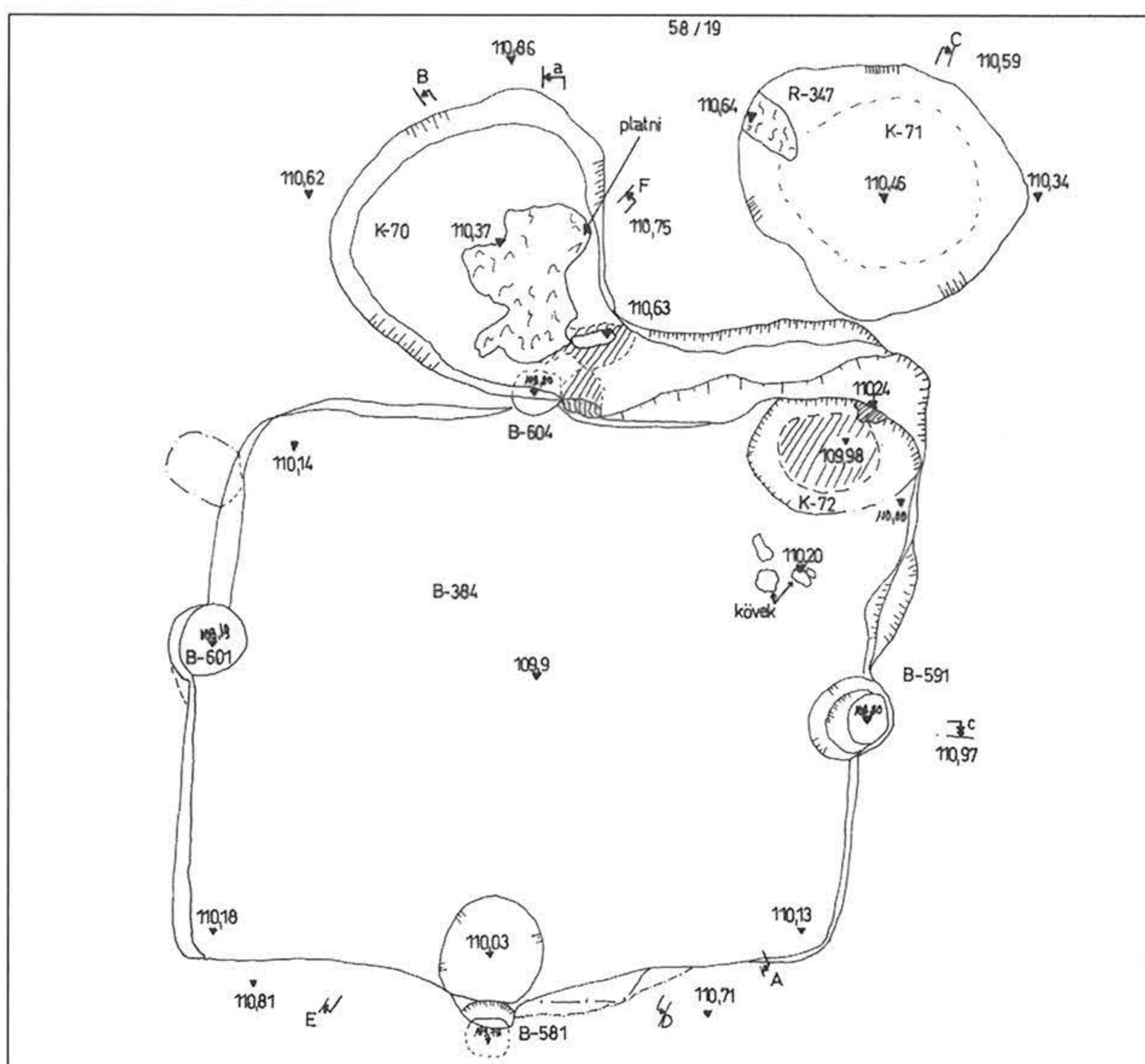
Irodalom • *References*

- BÁLINT 1991 BÁLINT, Cs.: Die spätawarenzeitliche Siedlung von Eperjes, Kom. Csongrád. *Varia Archaeologica Hungarica* 4, Budapest, 1991.
- BÓNA 1973 BÓNA I.: VII. századi avar települések és Árpád-kori magyar falu Dunaújvárosban. *Fontes Archeologici Hungariae*. Budapest, 1973.
- CECH 2001 CECH, B.: Thunau am Kamp – Eine befestigte Höhensiedlung (Grabung 1965–1990). Die keramischen Funde der frühmittelalterlichen Befestigung. *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission* 43., Wien, 2001.
- FRIESINGER 1971–74 FRIESINGER, H.: Studien zur Archäologie der Slawen in Niederösterreich I. *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* XVIII–XIV. Wien, 1971–1974.
- GARAM 1981 GARAM É.: VIII–IX. századi telepnyomok Tiszafüred határában. In: *CommArchHung* 1981, 137–147.
- HEROLD 1999 HEROLD H.: Örménykút 54. ELTE, Régészet szak, szakdolgozat. Budapest, 1999.
- HORVÁTH 2002 HORVÁTH T.: Rejtőzködő múlt. Rézkori álarc az M-7-esen. *Élet és Tudomány*, LVII évfolyam, 23. szám (2002) 711–714.
- HORVÁTH 2002A HORVÁTH, T.: A unique antropomorphic representation of the Baden culture. *Antaeus* 25 (2002) 423–427.
- HORVÁTH – JUHÁSZ–
KÖHLER 2004 HORVÁTH, T. – JUHÁSZ, I. – KÖHLER, K.: Zwei Brunnen der Balaton-Lasinja Kultur von Balatonőszöd. *Antaeus* 26, 2004, 265–300.
- KOROSEC 1979 KOROSEC, P.: Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih slovano. *Archäologisches Bild der karantanischen Slawen im Frühen Mittelalter*. Ljubljana, 1979.
- MESTERHÁZY 1977 MESTERHÁZY K.: A Tiszántúl IX–X. századi bolgár emlékei. In: *FolArch* 28 (1977) 157–170.
- MÜLLER 1992 MÜLLER, R.: Gräberfeld und Siedlungsreste aus der Karolingerzeit von Zalaszabar, Dezsősziget. In: *Antaeus* 21 (1992) 271–336.
- SZÓKE 1980 SZÓKE, B. M.: Zur awarenzeitlichen Siedlungsgeschichte des Körös-Gebietes in Südost-Ungarn. *ActaArchHung* 32(1980) 181–203.
- SZÓKE 1992 SZÓKE, B. M.: Karolingerzeitliche Gräberfelder I–II von Garabonc-Ófalu. In: *Antaeus* 21 (1992) 41–204.
- SZÓKE 1992A SZÓKE, B. M.: Die Beziehungen zwischen dem oberen Donautal und Westungarn in der ersten Hälfte des 9. Jahrhundert (Frauentrachtzubehör und Schmuck). In: *Awarenforschungen, Studien zur Archäologie der Awaren* 4. Wien, 1992. 2. köt., 841–968.

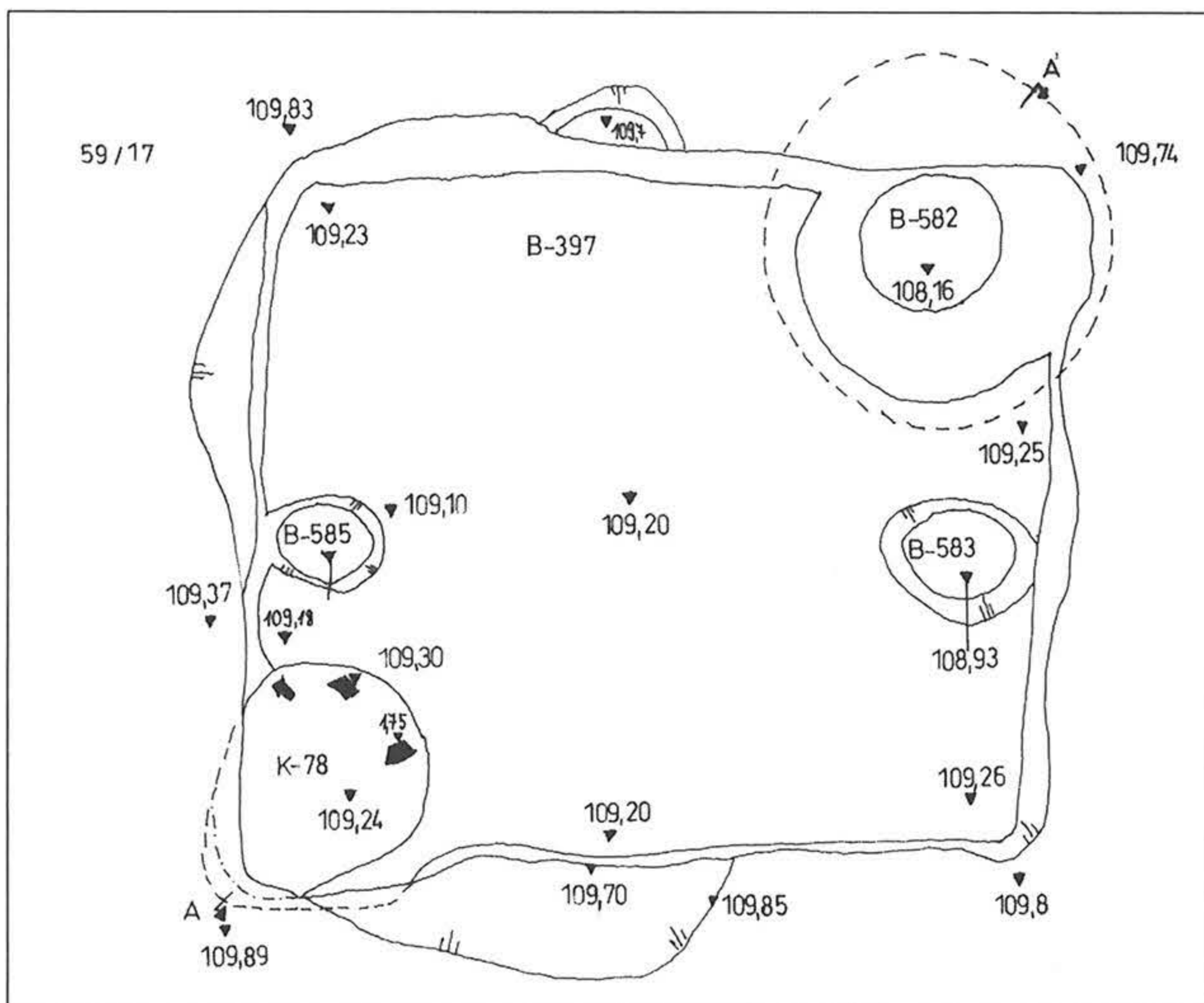
1. kép: Balatonőszöd Temető-dűlő. A lelőhely összesítő térképe (Viemann Zsolt)

Fig. 1: Balatonőszöd Temető dűlő. Complex plan of the site (Zsolt Viemann)

2. kép: 17. ház

Fig. 2: House no. 17

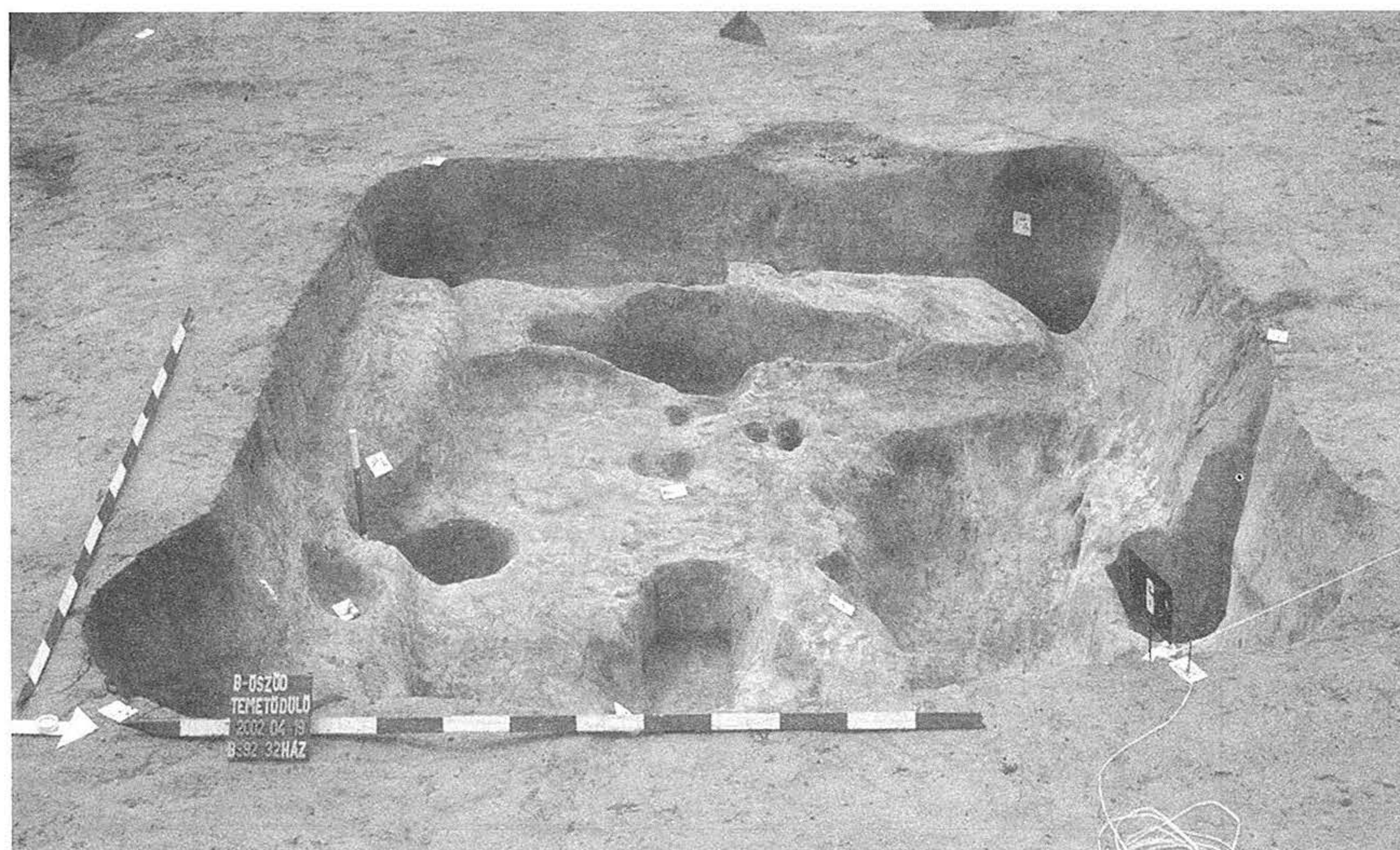
3. kép: 18. ház

Fig. 3: House no. 18

4. kép: 12. ház

Fig. 4: House no. 12

5. kép: 32. ház

Fig. 5: House no. 32

6. kép: 40. ház

Fig. 6: House no. 40

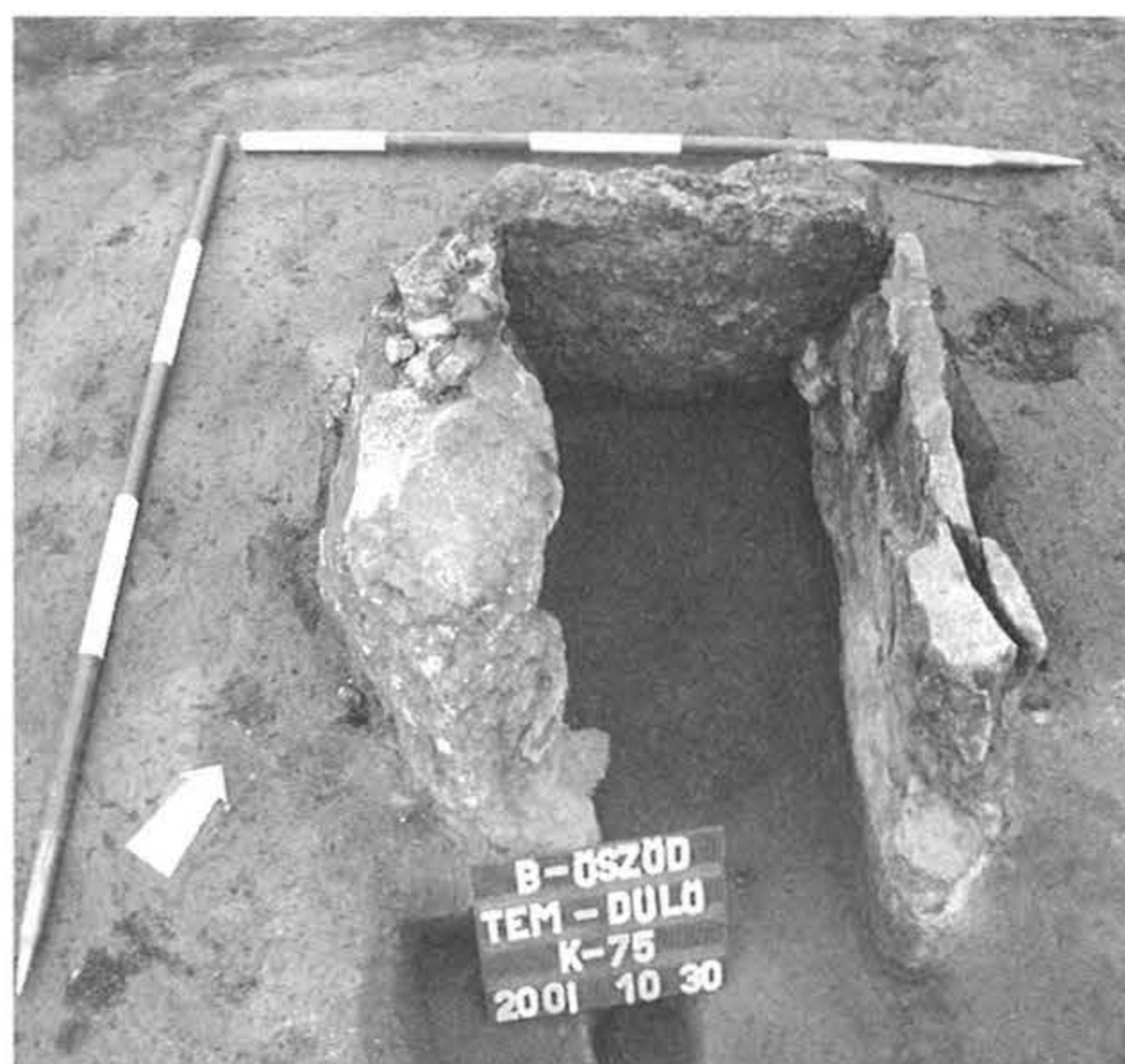
7. kép: 42. ház

Fig. 7: House no. 42

8. kép: A 33. házban oldalfalba vájt K-158 tűzhely feltárás közben

Fig. 8: The cleaning of heath no. K-158 cut into the wall of house no. 33

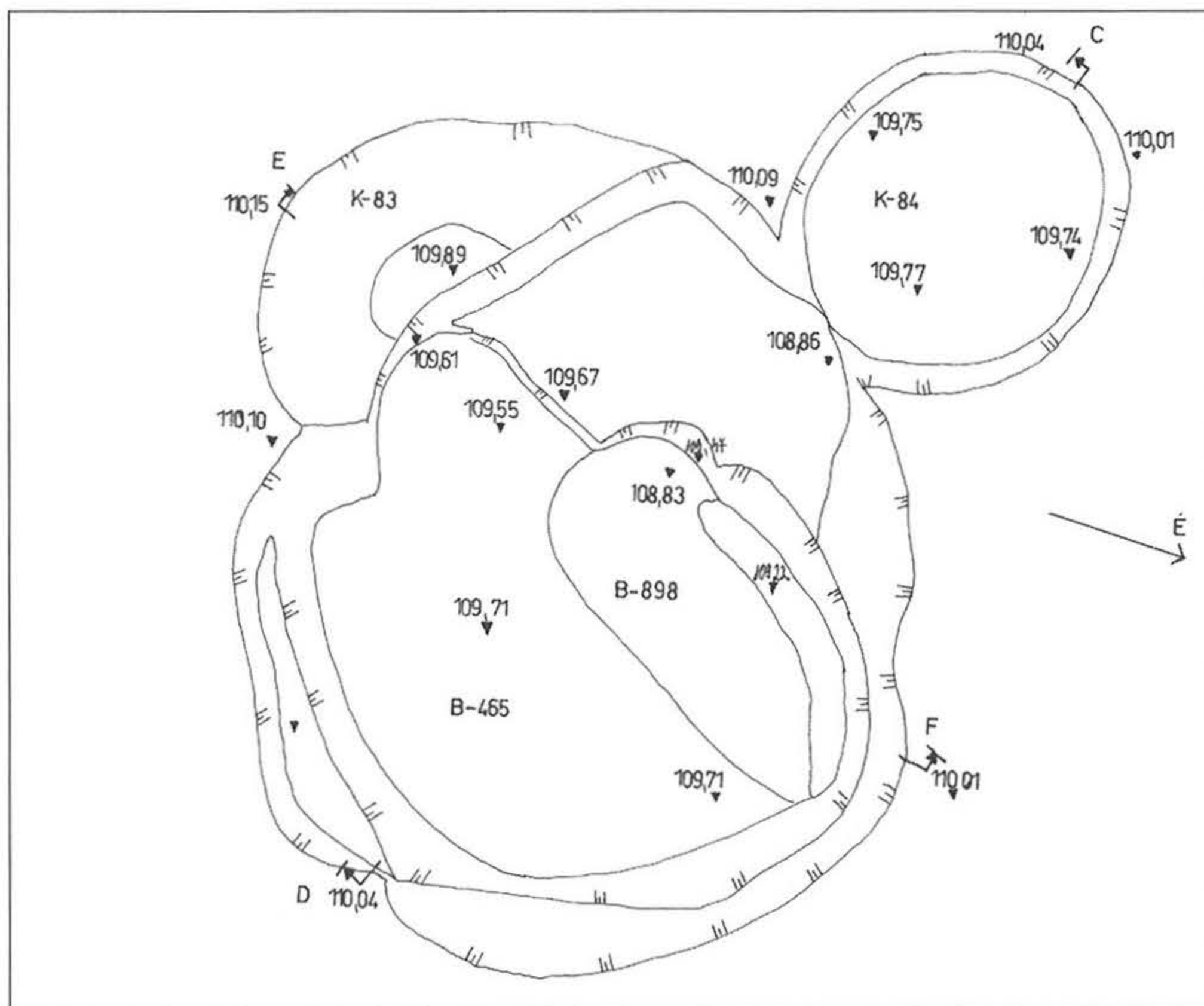
9. kép: K-75 kőlapokból összeállított kemence

Fig. 9: Oven no. K-75 built of stone slabs

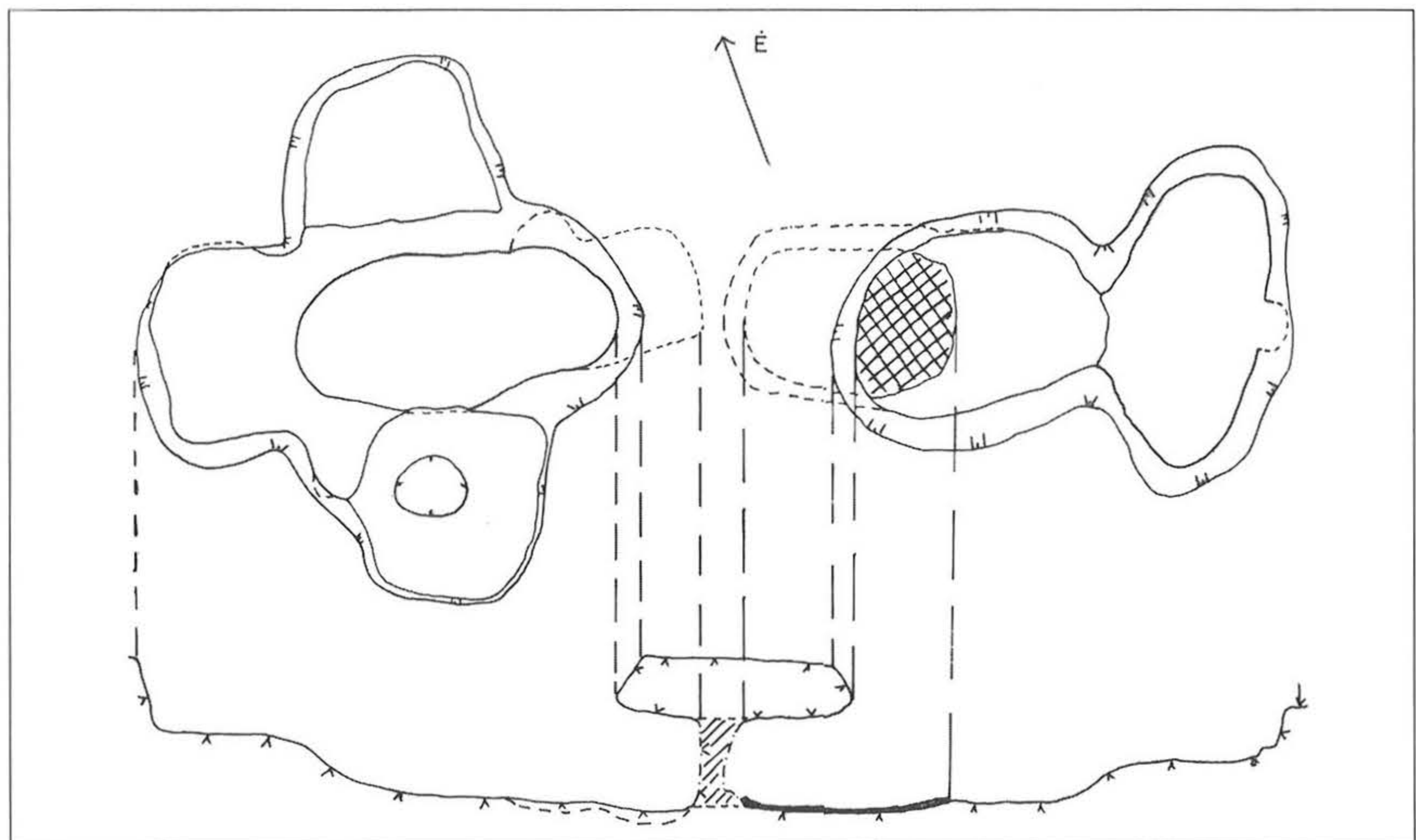
10. kép: K-89 sütőkemence munkagödörrel

Fig. 10: Baking oven no. K-89 with the working pit

11. kép: K-83-84. sütőkemencék

Fig. 11: Baking ovens nos. K-83-84

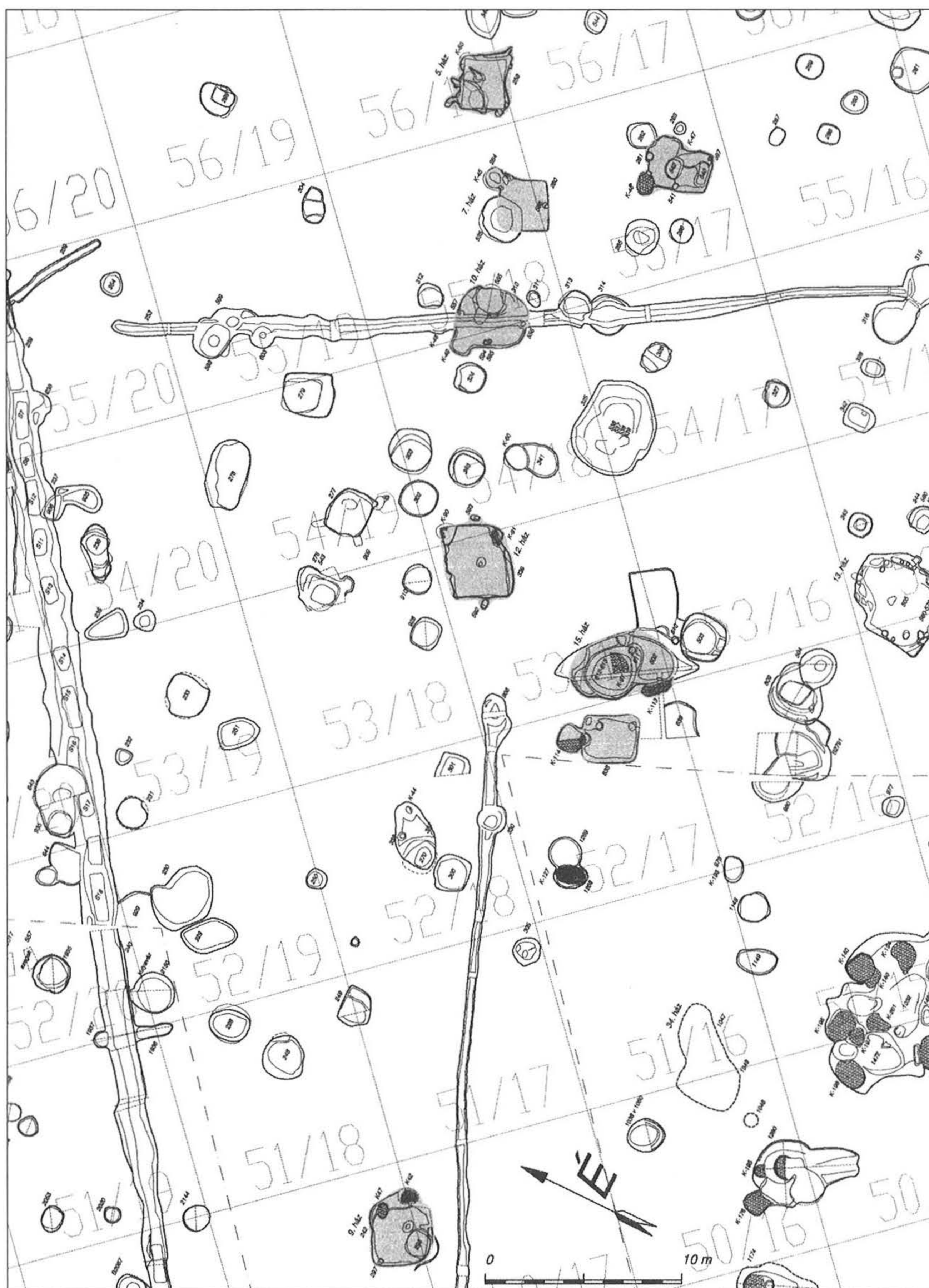
12. kép: K-117 füstölőkemence

Fig. 12: Smoking oven no. K-117

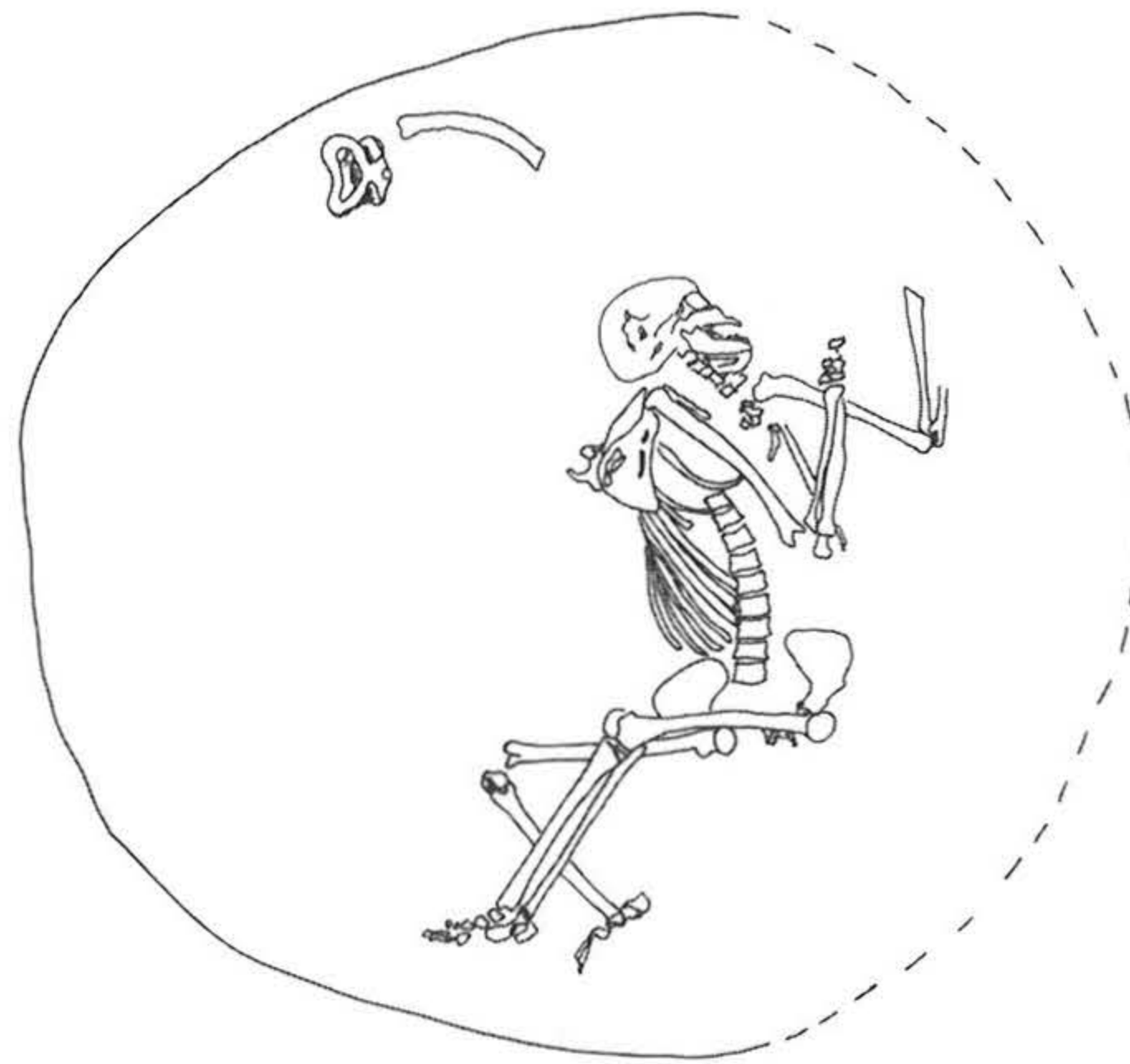
13. kép: Késő avar kori házcsoport és a hozzá tartozó külső objektumok a csomópont D-K-i oldalán (Viemann Zsolt)

Fig. 13: Late Avar house cluster with the outlying features on the SE side of the junction (Zsolt Viemann)

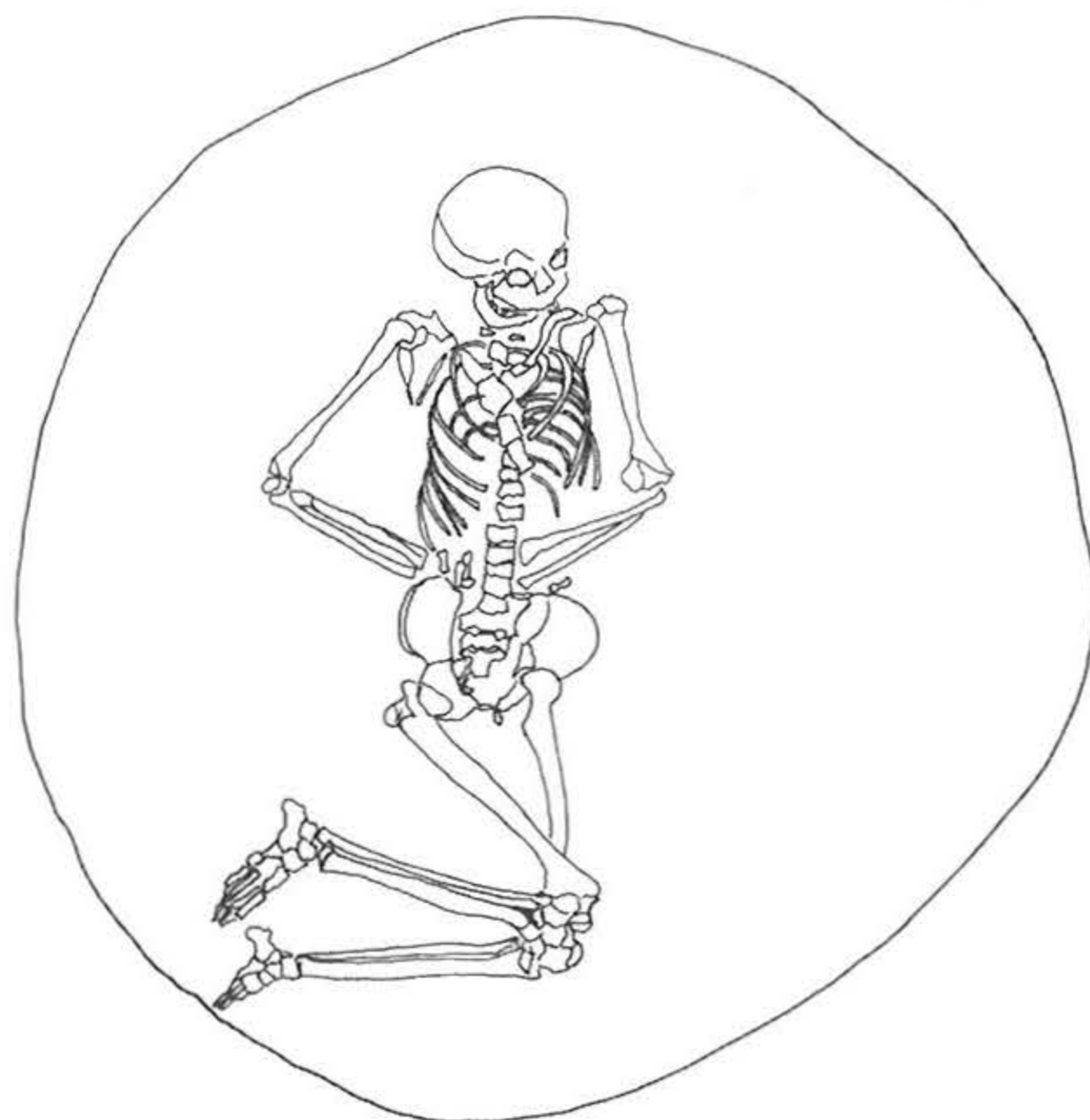

14. kép: Késő avar kori házcsoport és a hozzá tartozó külsőségek az M7 autópálya tengelyében (Viemann Zsolt)

Fig. 14: Late Avar house cluster with the outlying features in the axis of motorway M7 (Zsolt Viemann)

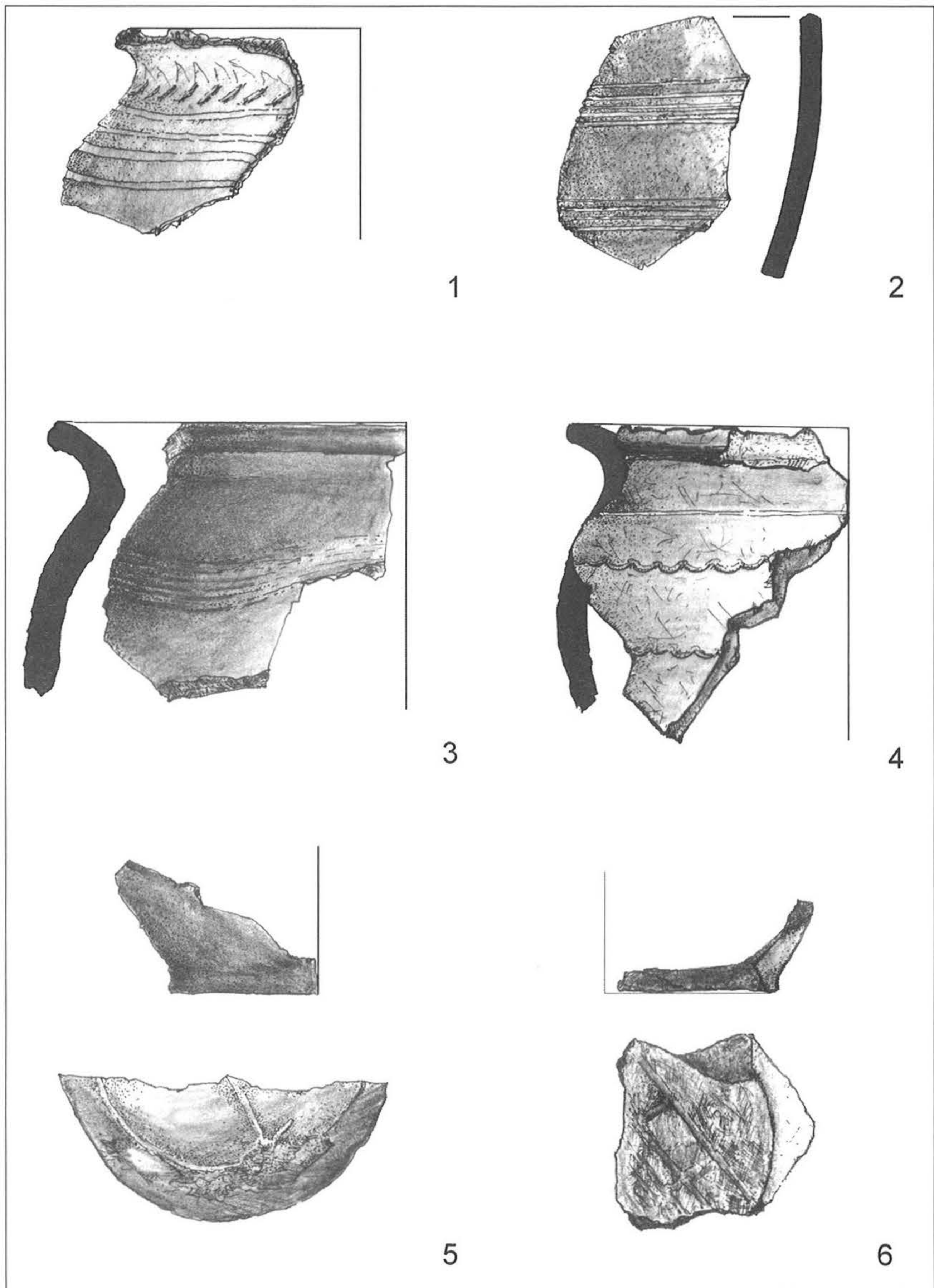
15. kép: S-10 sír
Fig. 15: Grave no. S-10

16. kép: S-30 sír
Fig. 16: Grave no. S-30

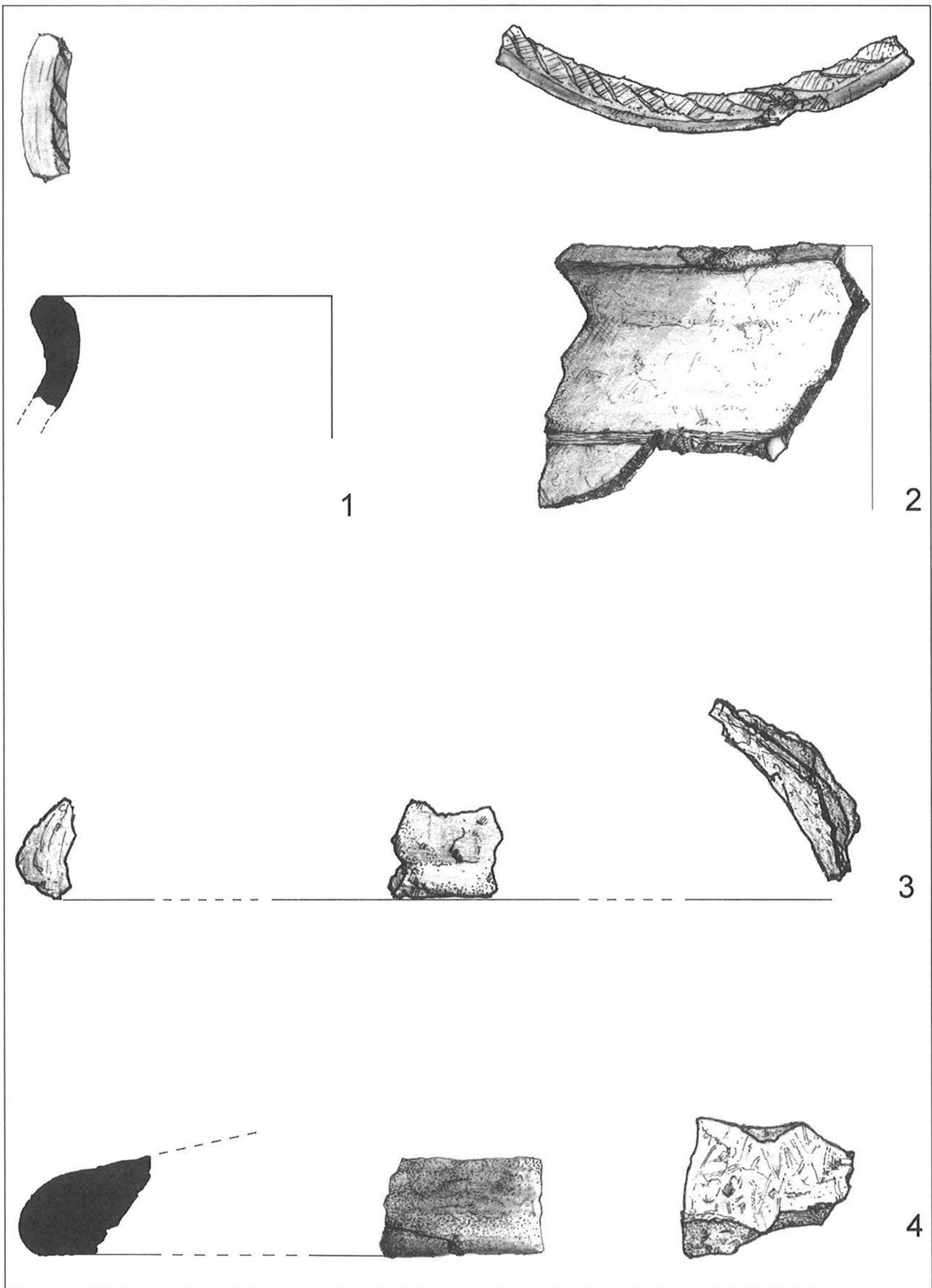

17. kép: S-61 sír
Fig. 17: Grave no. S-61

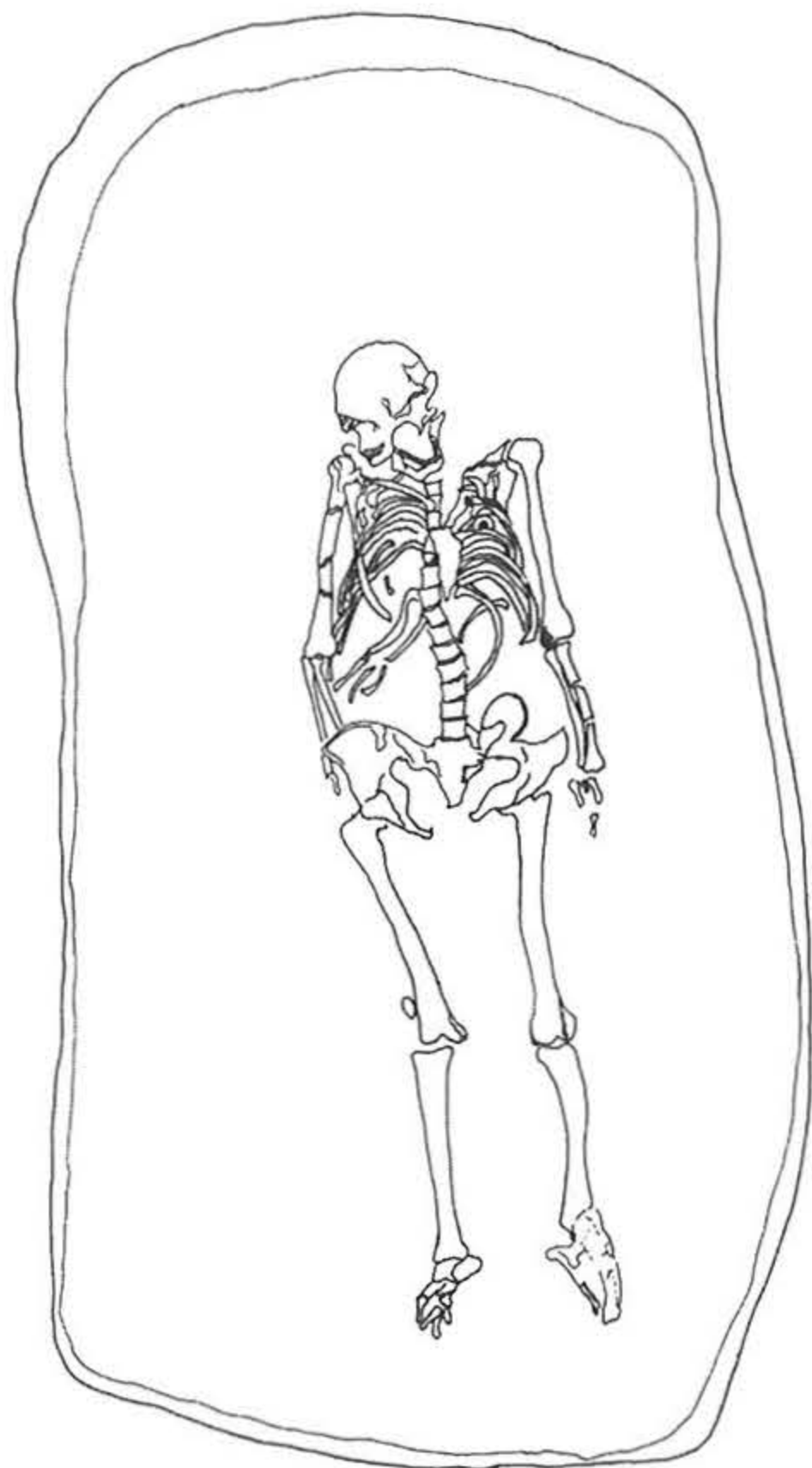

18. kép: Késő avar kori kerámiatöredékek a telepről

Fig. 18: Late Avar pottery sherds from the settlement

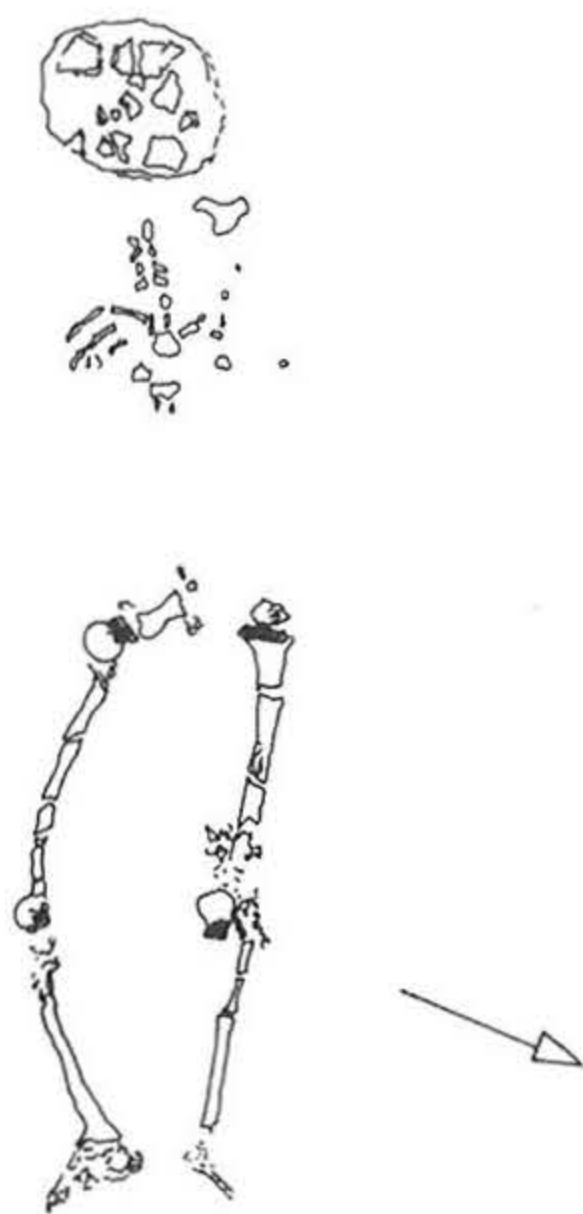
19. kép: Késő avar kori kerámiatöredékek a telepről
Fig. 19: Late Avar pottery sherds from the settlement

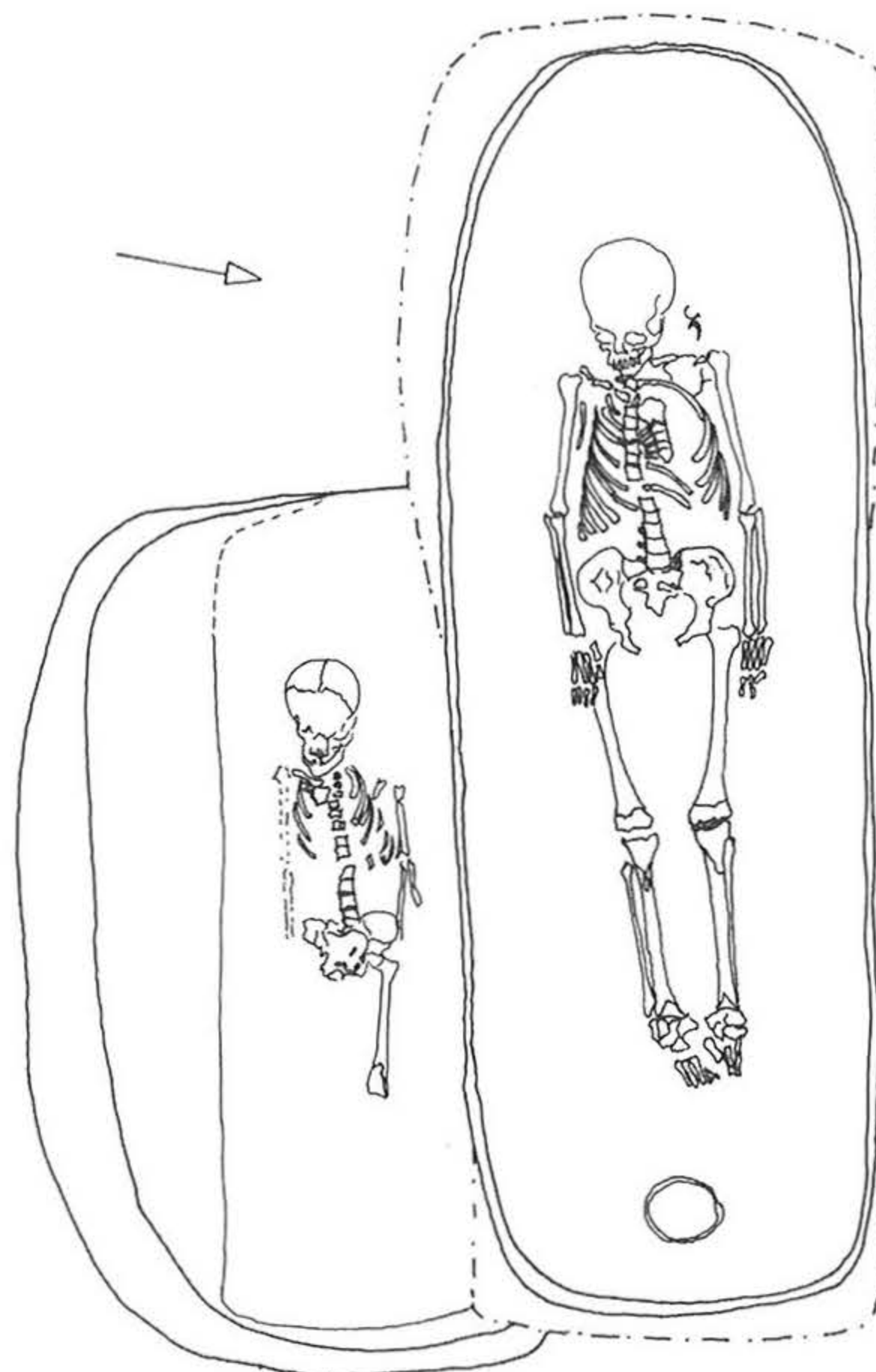
20. kép: 76. sír
Fig. 20: Grave no.76

21. kép: 78. sír
Fig. 21: Grave no.78

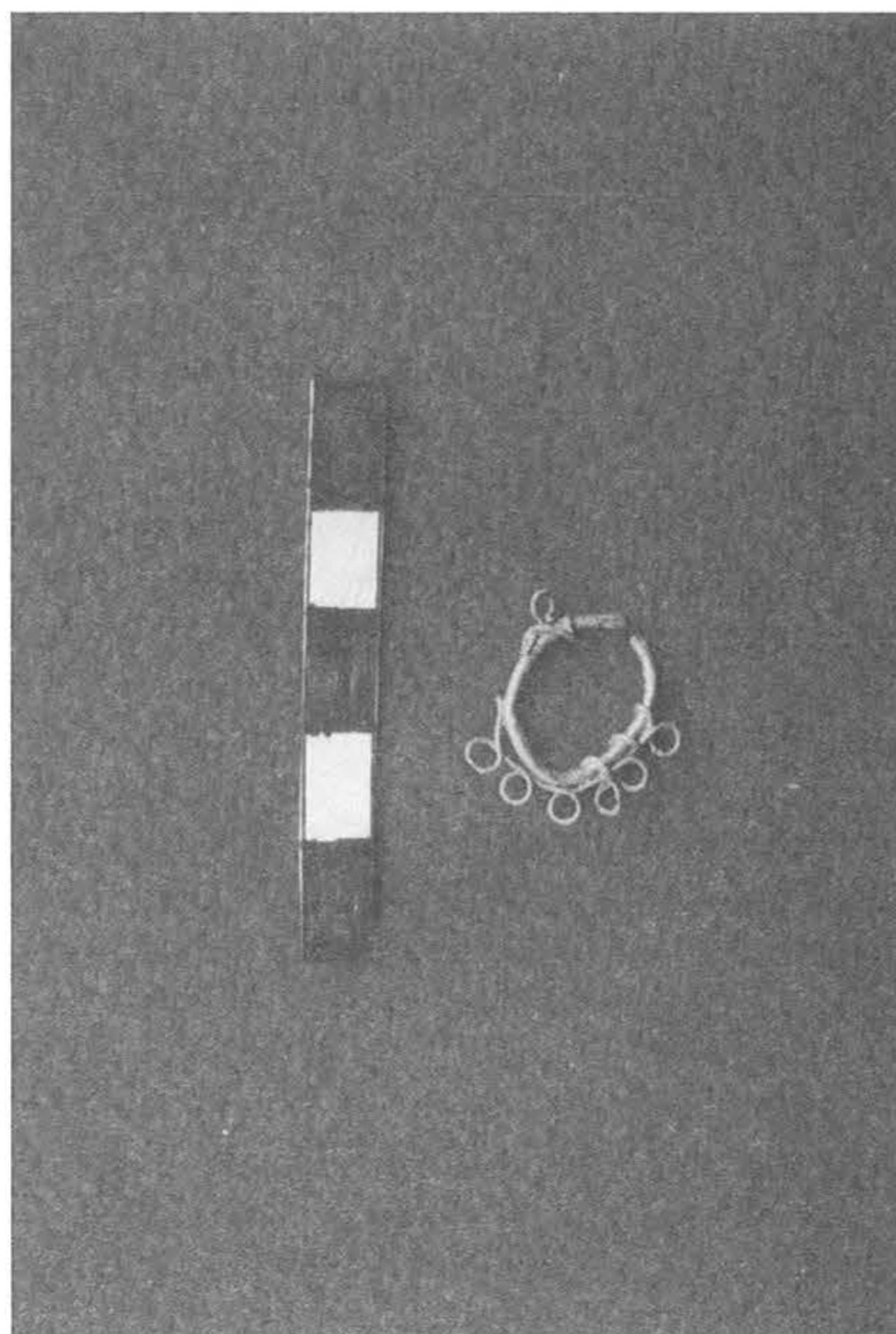
22. kép: 51. sír
Fig. 22: Grave no.51

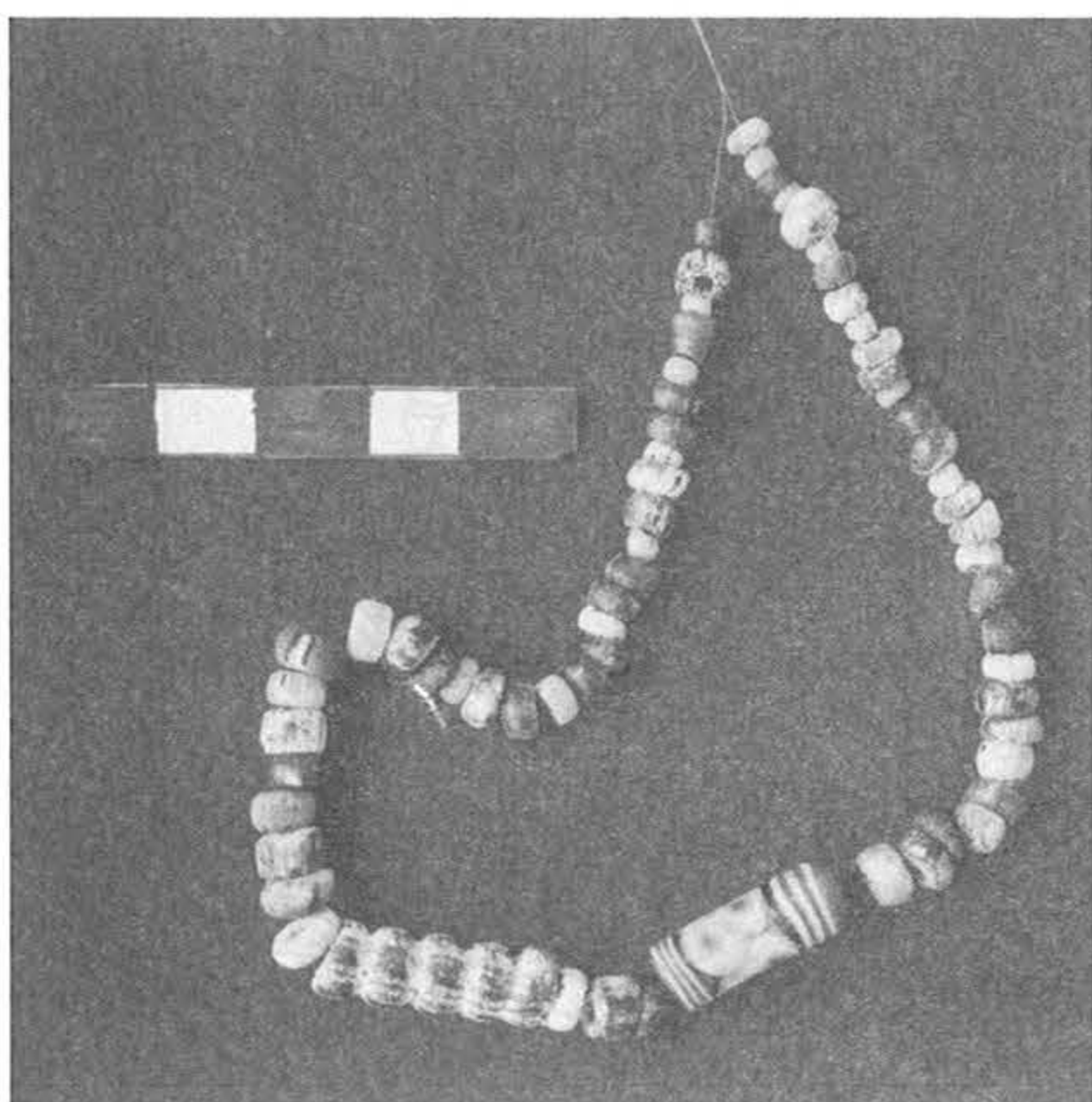
23. kép: A 77. és a 80. sír
Fig. 23: Grave no.77 and 80

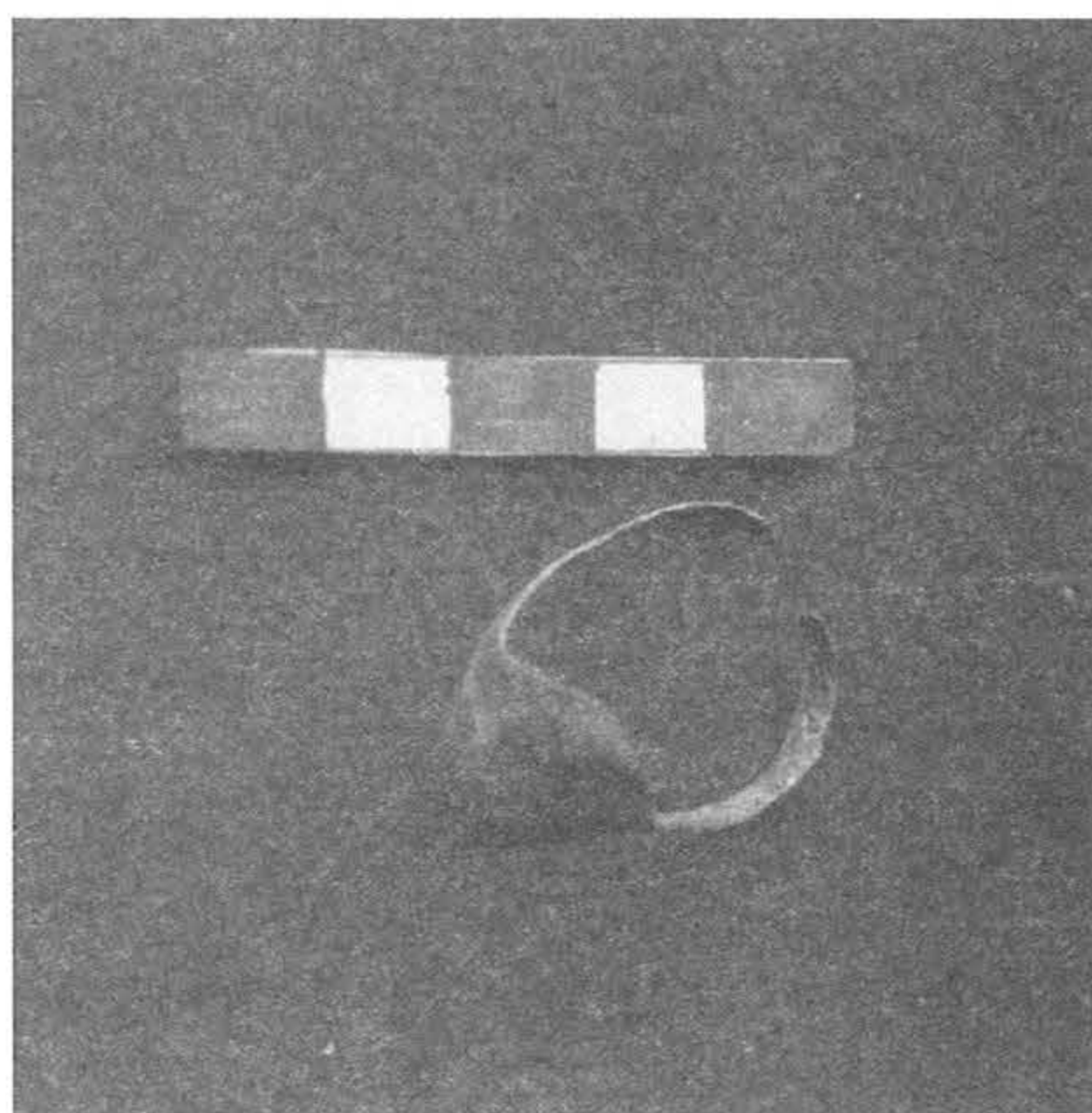
24. kép: Láncocskás csüngőjű fülbevaló az S-77 sírből
Fig. 24: Earring with a chain pendant from grave no. S-77

25. kép: Fülbevaló az S-77 sírből
Fig. 25: Earring from grave no. S-77

26. kép: Gyöngyök az S-76 sírből
Fig. 26: Beads from grave no. S-76

27. kép: Kiszélesedő fejű pántgyűrű az S-76 sírből
Fig. 27: Band-ring with a widening head from grave no. S-76